МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КРИВОНІС ЮЛІЯ МИХАЙЛІВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент
_____Л. В. Юрчишена
«____» _____20___р.

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Н. І. Волкова, доцент кафедри
фінансів і банківської справи,
канд. екон. наук, доцент
_____
(підпис)

Оцінка: _____/ ____/ _____
(бали/за шкалою ЄКТS/за національною шкалою)

Голова ЕК:_____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Кривоніс Ю. М. Механізм формування та реалізації кредитної політики комерційного банку. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У магістерській роботі розкрито теоретичні та методологічні засади формування та реалізації кредитної політики комерційного банку. Проаналізовано основні тенденції формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України, кредитна політика банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр. Проведено оцінку ефективності кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк».

Основним науковим результатом дослідження є розроблена концепція удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку, яка дозволить забезпечити підвищення ефективності та якості кредитного процесу банку.

Ключові слова: кредит, кредитна політика, ризик, доходність кредитного портфелю, процентний дохід.

78 с., 12 табл., 12 рис., бібліограф.: 50 джерел.

SUMMARY

Kryvonis Y. M. Mechanism of formation and implementation of credit police of a commercial bank. Specialty 072 Finance, banking and insurance. Educational program «Finance, Banking and Insurance». Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of the credit policy of a commercial bank are disclosed in the master's work. The main trends in the formation and implementation of the credit policy of commercial banks of Ukraine were analyzed, the bank's credit policy on the example of JSC CB «PrivatBank» for 2020–2022.The effectiveness of the credit policy of JSC CB "PrivatBank" was evaluated.

The main scientific result of the study is the developed concept of improving the mechanism of formation and implementation of the credit policy of a commercial bank, which will allow to increase the efficiency and quality of the bank's credit process.

Key words: credit, credit policy, risk, profitability of the credit portfolio, interest income.

78 p., 12 tabl., 12 fig., bibliography: 50 items.

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ 7
1.1 Економічна сутність кредитної політики комерційного банку 7
1.2 Методологічні засади формування та реалізації кредитної політики комерційного банку 14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ 22
2.1 Аналіз основних тенденцій формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України 22
2.2 Аналіз кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр. 30
2.3 Оцінка ефективності кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк» 39
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ 46
3.1 Концепція удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку 46
3.2 Розробка та апробація моделі управління банком інноваційним проєктом позичальника 58
3.3 Вдосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку на основі впровадження нових технологій кредитування . 64
ВИСНОВКИ 71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основним пріоритетом державної соціально-економічної політики є забезпечення високих та стійких темпів економічного зростання. Досягнення цього завдання неможливе без підвищення ролі банківського сектора економіки, ефективного виконання банківською системою завдання задоволення фінансових потреб реальної економіки. При цьому динаміка розвитку банківського сектора значною мірою залежить від стану правового середовища, інвестицій, ділового клімату, податкових умов, удосконалення регулювання банківської діяльності та системи банківського нагляду, ефективності функціонування системи страхування вкладів, доступності позикових ресурсів, у тому числі зовнішніх.

Для України характерною є така проблема, як недостатність кредитування сфери реальної економіки. Формування та реалізація кредитної політики комерційного банку допомагає вирішити цю проблему, бо створює основу для всього процесу кредитування, визначає його об'єктивні параметри та особливості. Особливої гостроти проблема формування ефективної кредитної політики комерційних банків набуває в умовах розширення діяльності банків, посилення конкуренції на ринку кредитних послуг України.

Отже, актуальність теми дослідження визначається: недостатнім рівнем розвитку кредитування реального сектора; вимогами щодо вдосконалення кредитної політики комерційних банків за умов посилення конкуренції на банківському ринку.

Мета дослідження – розробка концепції удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку, яка дозволить забезпечити підвищення ефективності та якості кредитного процесу банку.

Об'єкт дослідження – процес формування і реалізації кредитної політики комерційного банку.

Предмет дослідження – економічні відносини, які виникають в процесі формування і реалізації кредитної політики комерційного банку.

Завдання дослідження:

- визначити економічну сутність кредитної політики комерційного банку;

- дослідити методологічні засади формування та реалізації кредитної політики комерційного банку;

- провести аналіз основних тенденцій формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України;

- провести аналіз кредитної політики банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр.;

- оцінити ефективність кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк»;

- розробити концепцію удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку;

- провести апробацію моделі управління банком інноваційним проектом позичальника;

- розглянути вдосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку на основі впровадження нових технологій кредитування.

Методи дослідження: методи порівняльного та статистичного аналізу, економічного аналізу, економіко-математичні методи, системний підхід, інструменти інтелектуального текстового аналізу.

Наукова новизна дослідження: розроблено концепцію удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку на основі сучасних методів і моделей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені пропозиції, методи удосконалення кредитної політики комерційного банку, які запропоновані в роботі можуть буди використані банками в практичній діяльності, спрямованої на покращення позицій банку у конкурентній боротьбі.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано тези:

1) «Структурна модель кредитної політики комерційного банку», збірник V Міжнародної наукової конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи», Полтава, 2023.

2) «Основні тенденції формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України», Стратегічні орієнтири розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 12 грудня 2023 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2023.

Положення, що виносяться на захист:

- визначення сутності поняття «кредитна політика комерційного банка», виходячи з комплексного підходу;

- результати аналізу основних тенденцій формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України;

- результати аналізу кредитної політики банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр.;

- розроблена онцепція удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку;

- результати апробації моделі управління банком інноваційним проєктом позичальника.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 50 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 78 сторінок, обсяг основної частини 73 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1 Економічна сутність кредитної політики комерційного банку

Перш ніж почати видавати кредити, банк повинен сформулювати свою кредитну політику (разом і у відповідності до його політик стосовно всіх інших напрямів діяльності – депозитної, процентної, тарифної, технічної, кадрової, по відношенню до клієнтури, конкурентів тощо), а також передбачити способи та засоби її втілення у реальну практику.

Формування політики (політик) банку становить один із етапів планування його діяльності. Мається на увазі той етап, на якому раніше визначені укрупнені якісні цільові орієнтири діяльності банку стосовно різних об’єктів банківського управління повинні отримати уточнене якісне та кількісне вираження на конкретний плановий період та стати конкретними планами (програмами) діяльності банку в цілому або його підрозділів.

Визначити та затвердити свою кредитну політику – означає сформулювати та закріпити у необхідних внутрішніх документах позицію керівництва як мінімум з наступних питань [1]:

а) пріоритети банку на кредитному ринку, тобто переважні для банку: об'єкти кредитування (галузі, види виробництв, бізнесу); категорії позичальників (органи влади, державні, приватні підприємства, приватні особи); характер відносин із позичальниками (курс на довгострокові та партнерські відносини або на разові кредитні угоди, поєднання кредитування з іншими видами банківського обслуговування, міра відповідальності та довіри з обох сторін); види та розміри (мінімальні та максимальні) кредитів; схеми обслуговування кредитів; форми забезпечення повернення кредитів;

б) цілі кредитування: очікуваний рівень рентабельності кредитів; інші (не пов’язані безпосередньо з отриманням прибутку) цілі.

Для визначення економічної сутності кредитної політики в ході дослідження проводився критичний аналіз існуючих формулювань науковців. В

сучасній економічній літературі не склалося комплексного, загальновизнаного визначення кредитної політики банка, яке б відповідало всім вимогам сучасного стану банківської діяльності, в тому числі і кредитної діяльності.

Так на офіційному сайті Асоціації українських банків кредитну політику банку визначають як «стратегію та тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поворотності; терміновості; диференційованості; забезпеченості; платності» [34].

У багатьох економічних та банківських енциклопедіях кредитну політику визначають як «сукупність факторів, документів і дій, що визначають розвиток комерційного банку в області кредитування своїх клієнтів.

Кредитна політика визначає завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, засоби і методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Вона створює основу організації кредитної роботи банку відповідно до загальної стратегії його діяльності, будучи необхідною умовою розробки системи документів, що регламентують процес кредитування» [35].

Як вважає науковець Гуцал І. кредитна політика представляє собою складову частину загальної політики банку, яка має за мету досягнення його стратегічних цілей: забезпечення фінансової стійкості, надійності, ліквідності та платоспроможності банку. Кредитна політика реалізується через кредитний механізм банку і пов’язана з організацією, управлінням і регулюванням кредитної діяльності комерційного банку [11].

Владичин У., Вовчак О., Дрьомова У. розглядають кредитну політику як стратегію і тактику банка у сфері кредитування.

Владичин У. визначає кредитну політику як стратегію і тактику банку у процесі спрямування коштів на цілі кредитування клієнтів банку з урахуванням принципів кредитування [6].

Вовчак О. вважає, що кредитна політика банка – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів і використання їх для видачі кредитів

позичальникам на основі принципів: платності, строковості, цільового характеру використання, забезпеченості, поверненості. [7].

Дрьомова У. дотримується схожої думки і розглядає кредитну політику виходячи з двох підходів: з сутнісної сторони – як стратегія й тактика по залученню банком коштів на платній та поворотній основі й інвестуванню їх у кредитування клієнтів, а в прикладному – як детальна програма, план дій відносно проведення процесу кредитування [12].

Антіпова Н. вважає, що кредитна політика виступає частиною філософії банківського бізнесу і визначає особливості внутрішньо банківських процедур надання кредитів, організацію документообігу, проведення моніторингу кредитного портфеля, встановлення процентних ставок по кредитам, організацію роботи з проблемними кредитами тощо [2].

Більшість дослідників визначають кредитну політику банка у широкому та вузькому значенні.

У широкому значенні кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо оптимізації кредитного ризику, який приймає він банком, у межах допустимих законодавством і нормативів.

Кредитна політика у вузькому значенні – це система заходів банку у сфері кредитування його клієнтури на умовах, які забезпечують банку покриття його витрат та отримання прибутку (чистого доходу) виходячи з його стратегічних і тактичних цілей та принципу забезпечення безпеки та надійності діяльності банку [3].

На основі аналізу поглядів вчених на визначення кредитної політики банку можна сформулювати найбільш повне її визначення – кредитна політика комерційного банку представляє собою сукупність різного типу положень – цілі, вимоги, очікування, а також принципи, вказівки, поради та рекомендації щодо кредитної діяльності банку, що визначають поведінку співробітників банку під час надання кредитів та діяльність, пов’язану з їх обслуговуванням, спрямовану на формування передбачуваного кредитного портфеля банку з прийнятним рівнем ризику.

Кредитна політика визначає основні завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, методи їх реалізації, а також порядок и принципи організації кредитного процесу.

Кредитна політика виступає фундаментом для організації кредитної роботи банка у відповідності з загальною стратегією його діяльності и управління процесом кредитування.

Слід зазначити, що немає єдиної (однакової) кредитної політики для всіх банків. Кожен конкретний банк визначає свою власну кредитну політику, враховуючи економічну, політичну, соціальну ситуацію в регіоні його функціонування або зважаючи на всю сукупність зовнішніх і внутрішніх ризиків, що впливають на роботу даного банку.

При формуванні кредитної політики банк повинен враховувати ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, представлених у вигляді схеми (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Фактори, які визначають кредитну політику банка

Фактори, які визначають кредитну політику банка		
Макроекономічні	Регіональні та галузеві	Внутрішньо банківські
1. Грошово-кредитна політика НБУ 2. Фінансова політика уряду	1. Стан економіки в регіонах та галузях, які обслуговує банк 2. Склад клієнтури, їх потреба у кредиті 3. Наявність банків-конкурентів	1. Величина власних коштів (капіталу) банку 2. Здібності персоналу, його досвід 3. Структура пасивів банка

Джерело: систематизовано на основі [13].

Макроекономічні, регіональні та галузеві чинники мають об'єктивний характер, і банк має максимально їх враховувати, пристосовуючи до них свою кредитну політику.

При розгляді внутрішньобанківських факторів банки у своїй роботі враховують індикатори, що свідчать про невисокий рівень здібностей та досвіду персоналу та відображаються на нерозумній чи ризикованій кредитній політиці банку. Ці індикатори вироблені з урахуванням узагальнення практики

кредитування різних банків протягом тривалого періоду: неправильна оцінка ризиків, пов'язаних із позичальником; надання кредиту через те, що клієнт обіцяє виставити великий депозит; неможливість скласти план погашення по кожному кредиту; надання надто великих сум позичальнику; недостатня кількість документів у кредитних справах; недостатня чутливість до зміни економічних умов.

Кредитна політика має багато елементів, завдяки чому можна виділити види кредитної політики (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Види кредитної політики банку

Критерії кредитної політики	Класифікація
1. За суб'єктами кредитних відносин	- політика по відношенню до юридичних осіб - політика у взаємовідносинах з населенням
2. За формами кредиту	- по банківському кредиту - по споживчому кредиту - по іпотечному кредиту, тощо
3. За термінами кредитування	- у сфері короткострокового кредитування - у сфері довгострокового кредитування
4. За ступенем ризикованості	- агресивна кредитна політика - традиційна, класична
5. За цілями	- по наданню цільових кредитів - по наданню нецільових кредитів
6. За типом ринку	- на грошовому ринку - на фінансовому ринку
7. За географією	- кредитна політика, що проводиться банком на місцевому рівні - кредитна політика, що проводиться банком на регіональному рівні - кредитна політика, що проводиться банком на національному рівні - кредитна політика, що проводиться банком на міжнародному рівні
8. За галузевим напрямком	- кредитна політика по кредитуванню промислових підприємств - кредитна політика по кредитуванню торговельних підприємств - кредитна політика по кредитуванню сільськогосподарських організацій - кредитна політика по кредитуванню будівельних організацій, тощо
9. По забезпеченості	- кредитна політика по наданню забезпечених кредитів - кредитна політика по наданню незабезпечених кредитів

Джерело: Систематизовано на основі [3, 21]

Роль кредитної політики банку полягає у визначенні пріоритетних напрямів розвитку та вдосконаленні банківської діяльності в процесі акумуляції та інвестування кредитних ресурсів, розвитку кредитного процесу та підвищення його ефективності.

Сутність кредитної політики проявляється у її функціях. Функції кредитної політики можна умовно розділити на дві групи: загальні, властиві різним елементам банківської політики, і специфічні, які відрізняють кредитну політику з інших складових банківської політики [22].

До загальних функцій відносяться: комерційна, стимулююча та контрольна (рис.1.1).

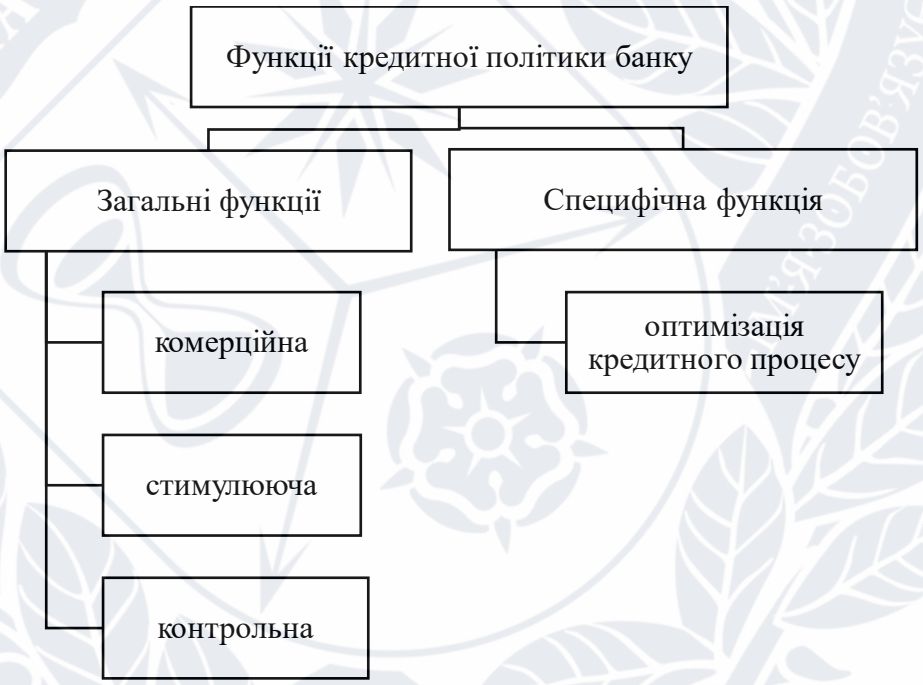

Рисунок 1.1 – Функції кредитної політики банку

Комерційна – це функція отримання банком прибутку від проведення кредитних операцій.

Стимулююча функція полягає у тому, що кредитна політика, відбиває об’єктивні потреби держави, банку, клієнтів, стимулює акумуляцію тимчасово вільних коштів у банках та їх раціональне використання. Можливість клієнта банку отримати додатковий дохід на гроші, які розміщені у банку на депозиті, є стимулом для нього утриматися від поточного споживання. А можливість отримати в банку позику має важливе значення для покриття тимчасової потреби

у додаткових коштах. Для банку стимулююча функція кредитної політики у тому, що банки прагнуть залучити найдешевші ресурси на ринку на тривалий термін і розмістити їх із максимальною вигодою.

Контрольна функція виявляється у тому, що кредитна політика дозволяє контролювати процес залучення та використання кредитних ресурсів банками та їх клієнтами з урахуванням пріоритетів, визначених у кредитній політиці конкретного банку.

Також існує ще одна функція кредитної політики комерційного банку, яка відноситься до другої умовної групи функцій – специфічна функція. Її суть полягає в тому, щоб оптимізувати кредитний процес. Дія цієї функції спрямована на досягнення мети банківської політики комерційного банку.

Стратегічною метою кредитної політики є створення умов ефективного розміщення залучених коштів задля забезпечення стабільного зростання прибутку банку з дотриманням меж ліквідності та допустимого сукупного ризику банківської діяльності. Тактичні цілі кредитної політики можуть включати, наприклад, розширення спектра послуг, що надаються приватним клієнтам; покращення роботи з клієнтами з високими доходами; очищення картотеки; зниження частки проблемних позичок тощо.

Принципи кредитної політики є основою кредитного процесу і поділяють на загальні та специфічні. Під загальними принципами кредитної політики розуміються принципи єдиної державної кредитної політики, яку проводить центральний банк на макроекономічному рівні. Найважливішими загальними принципами кредитної політики банку можна визнати наукову обґрунтованість, визначальну оптимальність, ефективність, єдність і нерозривний зв’язок елементів кредитної політики.

Тільки науково обґрунтована кредитна політика, сформована з урахуванням об'єктивних реалій життя та суб’єктивних факторів, що її визначають, дозволяє найбільш повно висловити інтереси держави, банку (як інституційної структури), її персоналу та клієнтів (у тому числі населення). Отже, лише науково обґрунтована кредитна політика найбільше відповідає тим

цілям, які банк ставить собі на певному етапі свого розвитку. Науково обґрунтована кредитна політика є оптимальною, найбільш ефективною, кращою для банку (як для центрального, так і для комерційного).

Специфічними принципами кредитної політики комерційного банку, на наш погляд, є: дохідність, прибутковість (оскільки основною метою функціонування будь-якого комерційного банку є отримання максимально можливого прибутку), а також безпека, надійність (банк прагне отримати дохід не за будь-яку ціну, а з урахуванням реалій ринку, на якому він розвиває свою діяльність).

Сукупний ризик банку підвищується, якщо він не має власної кредитної політики, або має кредитну політику невисокої якості (суперечливу, неконкретну), або не зміг довести її основні положення до конкретних виконавців, що ставить під сумнів можливість її реалізації.

Кредитна політика необхідна банкам насамперед тому, що дозволяє регулювати, управляти, раціонально організувати взаємини між банком та його клієнтами щодо залучення ресурсів на поворотній основі та їх інвестування у частині кредитування клієнтів банку. Кредитна політика є основою управління ризиками у діяльності банку. В основі вибору виду кредитної політики лежить стратегія банку, орієнтована зростання його капіталу, збільшення доходів, дотримання ліквідності, зниження ризиків банківської діяльності чи змішана стратегія. Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети у процесі розвитку кредитних відносин та функціонування кредитного процесу.

1.2 Методологічні засади формування та реалізації кредитної політики комерційного банку

Теоретичні та практичні аспекти функціонування банку у сфері кредитування багато в чому детермінуються методикою її формування, що представляє алгоритм, що складається з певних етапів, націлених на досягнення найбільш можливого оптимального результату. Розглядаючи сферу

кредитування, можна резюмувати, що ефективна організація процесу реалізації залежить від правильності її формування, при цьому виділені етапи характеризують окремі особливості здійснення взаємодії як із внутрішнім, так і зовнішнім середовищем банку.

Аналіз методичних основ формування кредитної політики дозволив відзначити, що окрім етапів цей процес обумовлюється ідеологією окремо взятого банку, які й установлюватимуть специфіку кожного конкретного підходу (рис. 1.2).

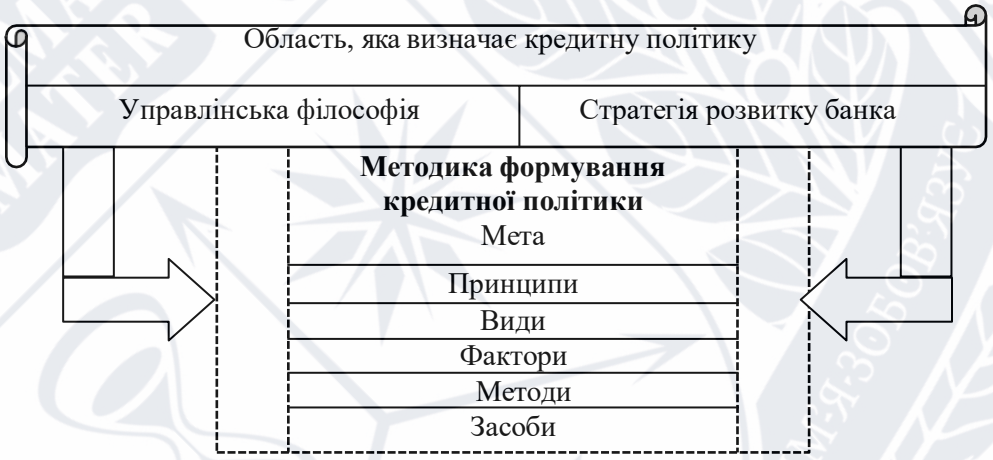

Рисунок 1.2 – Схема методики формування кредитної політики

Джерело: Систематизовано на основі [30, 31]

До найважливіших напрямків кредитної політики належать:

а) аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на розмір кредитної діяльності, наприклад, кількість і загальна вартість наданих кредитів;

б) формування структури кредитного портфеля переважно шляхом диференціації кредитних рішень, наприклад:

- диверсифікація діяльності в окремих секторах економіки, групах клієнтів і географічних зонах, наприклад, обмеження фінансування в гірничодобувній або металургійній промисловості,

- масштаб залучення: обмеження та розподіл сум наданих кредитів;

в) визначення критеріїв прийняття кредитних рішень.

Вибір ідеології формування кредитної політики є винятковою прерогативою самих комерційних банків, проте, як показує практика, основними принципами її формування є:

1. Концентрація кредитування на платоспроможних клієнтах – спрямовано на зниження кредитного ризику, більш ретельний відбір майбутніх позичальників, формування стійкої клієнтської бази, моніторинг кредитного ризику;

2. Збалансування кредитного портфеля банку – характеризує необхідність підвищення прибутковості кредитних вкладень, якості кредитного портфеля, оптимізації співвідношення детермінантів ризик – прибутковість;

3. Підтримка ліквідності балансу на прийнятному для банку рівні означає відповідність вимогам НБУ, здатність відповідати за своїми зобов'язаннями, аналіз співвідношення детермінантів ризик – прибутковість – ліквідність;

4. Поділ принципів кредитування на корпоративний та роздрібний бізнес – визначає необхідність урахування специфіки кредитування юридичних та фізичних осіб у сумах кредитування, принципах оцінки кредитоспроможності, вимогах до позичальників.

5. Планування та прогнозування кредитної діяльності та її результатів – призначено для обліку різних екзогенних та ендогенних факторів з метою створення ескізу способів та методів досягнення цілей банку.

Найважливішим моментом для формування найбільш оптимальної для банку кредитної політики є визначення її структури, що представляє певний набір елементів, взаємодія яких характеризує методи досягнення кредитних цілей банку.

Кредитна політика є багатоаспектною категорією, тому ототожнення структурних елементів із процесом кредитування не в повному обсязі характеризує специфіку її функціонування. Вважаємо, що її певні елементи тісно взаємопов'язані між собою і це дозволяє провести їхнє угруповання на основі встановлення функціонального призначення. Даний підхід дозволяє уявити структурну модель кредитної політики на основі наступних елементів, об'єднаних у 4 групи (рис. 1.3). Логіка побудови представленої моделі базується на наступних передумовах:

- перша група елементів полягає в тому, як потрібно формувати кредитну політику, тобто, пов'язана з розробкою певної концепції, що дозволить здійснювати кредитні операції з урахуванням платоспроможного попиту;

- друга група характеризує процедурні елементи, що відбивають процес реалізації кредитної діяльності банку;

- третя група елементів дозволяє визначити, як необхідно контролювати цей процес;

- четверта група елементів спрямована на забезпечення безпеки кредитної діяльності та врахування певних видів банківських ризиків.

Рисунок 1.3 – Структурна модель кредитної політики банку

Джерело: Систематизовано на основі [16,20].

Далі необхідним є докладніше зупинитися та охарактеризувати елементи кожної групи структурної моделі кредитної політики.

Концептуальні елементи пов'язані із встановленням основних цілей та завдань кредитної діяльності, а також методів їх досягнення. Створення концепції кредитної політики дозволяє визначити найбільш оптимальну клієнтську базу з урахуванням наявного в банку досвіду. Платоспроможні позичальники виступають запорукою ефективної кредитної діяльності. Для їх

залучення та диверсифікації кредитного ризику необхідно встановити різні види кредитів, які відрізнятимуться один від одного не лише цільовим призначенням та категорією позичальника, а й способами ціноутворення.

Найбільш важливу роль у визначенні відсоткових ставок за кредитами відіграє облікова ставка НБУ, яка, у свою чергу, виконує роль індикатора грошово-кредитної політики НБУ. Вона відіграє роль оптимізатора системи інструментів регулювання ліквідності банківського сектора і спрямована на підвищення ефективності управління своєї ліквідністю комерційними банками [17]. Тому врахування такого чинника має значення для встановлення конкурентоспроможних ставок за кредитами.

Сучасною тенденцією у сфері кредитної політики є використання нових інформаційних технологій, що дозволяють банкам розглядати кредитні заявки позичальників у більш короткий проміжок часу. Незважаючи на формування досить якісного складу позичальників завжди є ймовірність настання їх неплатоспроможності. Тому банк використовує різноманітні методи оцінки кредитного ризику.

Процедурні елементи пов’язані зі спрощенням та оптимізацією процесу оформлення та видачі кредиту. Включають у себе встановлення всіх необхідних документів для розгляду кредитної заявки щодо кожного виду кредиту та категорії позичальника. Важливою складовою є забезпечення повернення кредиту. Враховуючи концептуальні елементи, банки можуть застосовувати такі види забезпечення повернення кредиту як застава, страхування, порука та ін.

Адміністративні елементи пов’язані з контролем за повним та своєчасним виконанням зобов’язань позичальників перед банком. Дані елементи тісно корелюють необхідність існування кредитної політики для управління кредитним портфелем. Завдяки моніторингу даних банк може на свій розсуд модифікувати різні елементи кредитної політики. Наприклад, з урахуванням кредитних історій визначати найбільш дисциплінованих у кредитному відношенні позичальників, найпопулярніші кредити для їхнього маркетингу, оцінити якість кредитного обслуговування [33].

Елементи безпеки обумовлені наявністю різноманітних загроз, обумовлених наявністю різних видів ризиків та необхідністю їх врахування. Вони тісно взаємодіють з адміністративними елементами, а саме їх похідними.

Аналізуючи подану інформацію, можна дійти висновку про тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість елементів кредитної політики.

Похідною детермінантою виступає механізм реалізації, оскільки він виробляється кредитною політикою. Проте за умов інформаційного суспільства механізм тісно пов'язаний з розвитком ІТ технологій, що, у свою чергу, є її визначальною детермінантою, утворюючи замкнене коло їхньої взаємодії. Діяльність банку у сфері кредитування має відповідати сучасним реаліям кредитного ринку, одним із втілення чого є ІТ технології. Бурхливий розвиток інформаційних технологій став каталізатором розвитку нових механізмів надання банківських послуг. Наслідуючи сучасні тенденції, комерційні банки почали запроваджувати дистанційне банківське обслуговування, це торкнулося насамперед і кредитного аспекту діяльності.

Як свідчить зарубіжна практика, трансформація до дистанційного банківсько-кредитного обслуговування дозволяє скоротити операційні витрати банку, прискорити взаємодію з клієнтами, зокрема збільшити пропускну спроможність розгляду кредитних заявок. В підсумку ці чинники призведуть до зниження відсоткові ставки, що стимулюватиме позичальників до кредитування.

Для успішного здійснення кредитної політики та з метою подальшого забезпечення свого розвитку банки при формуванні та проведенні цієї політики повинні дотримуватися наступного порядку:

- вивчення попиту на доступному банку кредитному ринку та визначення необхідних для банку сегментів;
- визначення причин змін попиту та підготовка прогнозів;
- визначення стану попиту та пропозиції на кредитному ринку;
- вивчення дій конкурентів та застосовуваних ними стратегій;
- проведення аналізу власних кредитних можливостей банку;
- оцінка факторів кредитного ризику;

- визначення доступних банку можливостей зниження кредитного ризику;

- визначення рівня зміни вимог акціонерів до сфер діяльності банку та прибутковості;

- визначення ставлення акціонерів до рівня капіталізації банку;

- ретельний аналіз практичних результатів здійснення кредитної політики та виявлення необхідних змін у даній політиці;

- формування мети кредитної політики та визначення сегментів кредитного ринку;

- визначення кредитних лімітів;

- розробка та затвердження порядку та правил кредитування, кредитної технології та процедури здійснення кредитної політики.

Намічений порядок здійснення кредитної політики є основою для успішної роботи банку в галузі кредитування та забезпечення подальшого розвитку банків та банківської системи в цілому.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу поглядів вчених на визначення кредитної політики банку можна сформулювати найбільш повне її визначення – кредитна політика комерційного банку представляє собою сукупність різного типу положень – цілі, вимоги, очікування, а також принципи, вказівки, поради та рекомендації щодо кредитної діяльності банку, що визначають поведінку співробітників банку під час надання кредитів та діяльність, пов’язану з їх обслуговуванням, спрямовану на формування передбачуваного кредитного портфеля банку з прийнятним рівнем ризику.

Кредитна політика визначає основні завдання і пріоритети кредитної діяльності банку, методи їх реалізації, а також порядок и принципи організації кредитного процесу.

Функціонування банку у сфері кредитування пов’язано з відповідною методикою її формування, що представляє собою алгоритм, який включає певні етапи, метою яких є досягнення оптимального результату діяльності. Ефективна

організація процесу кредитування залежить від правильності його формування, при цьому виділені етапи характеризують окремі особливості здійснення взаємодії як із внутрішнім, так і зовнішнім середовищем банку.

Сучасною тенденцією у сфері кредитної політики є використання нових інформаційних технологій, що дозволяють банкам розглядати кредитні заявки позичальників у більш короткий проміжок часу. Незважаючи на формування досить якісного складу позичальників завжди є ймовірність настання їх неплатоспроможності. Тому банк використовує різноманітні методи оцінки кредитного ризику.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

2.1 Аналіз основних тенденцій формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України

Політика Національного банку України щодо оптимізації банківської системи направлена на припинення функціонування банків, які не виконують встановлених економічних нормативів діяльності. В результаті станом на 01.10.2023 р. кількість банків в Україні склала 63 установи, що на 14 установ менше у порівнянні зі станом на 01.01.2018 р. (77 банків). Негативним моментом є те, що частка чистих активів банків державної власності за 2023 рік зросла на 3,2 відсоткових пунктів до 53,3 % в результаті переходу в державну власність системно важливого Сенс Банка (липень 2023 р.) [26].

Результати аналізу динаміки кількості банків і чистих кредитів клієнтам банків України за 2018–2023 рр. представлені в таблиці 2,1. Аналіз показав, що корпоративне кредитування у 2019 р. скоротилося на 57 млрд грн (на 12,1 %) в результаті того, що декілька великих компаній залучили значні кредитні ресурси за кордоном. Чисті гривневі кредити фізичним особам зросли за квартал на 25,5 % у порівнянні з 2018 р. Такі темпи зростання пояснюються ефектом бази, так як у 2018 та 2019 рр. спостерігалися високі темпи зростання – відповідно на 38,0 % у 2018 р., та на 33,2 % у 2019 р.

У 2020 р. почалося зростання кредитування суб'єктів господарювання і сума кредитів склала 432 млрд грн (зростання на 17 млрд грн, або на 4,1 %). Чисті гривневі кредити підприємствам почали зростали у III–IV кварталах 2020 р. після того, як відбулося скорочення кредитування в I–II кварталах 2020 р. з причини поширення захворюваності на коронавірус. Найбільшими темпами зростали суми кредитів, які надавали приватні та іноземні банки [18].

Таблиця 2.1 – Основні показники банківського сектору України за 2018-2023 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (3 кв.)
1. Кількість діючих банків	77	75	73	71	67	63
у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	20	20	20	20	16	14
2. Загальні активи (млрд. грн)	1 911	1 982	2 206	2 358	2 717	3 005
у т.ч. в іноземній валюті	779	718	746	679	820	850
3. Чисті активи (млрд. грн)	1 360	1 493	1 823	2 053	2 352	2 648
у т.ч. в іноземній валюті	495	492	585	583	731	765
4. Чисті кредити суб'єктам господарювання (млрд. грн)	472	415	432	540	529	495
5. Чисті кредити фізичним особам (млрд. грн)	114	143	149	200	134	149
6. Чистий прибуток/збиток (млрд. грн)	22,3	58,4	39,7	77,4	21,9	42,2

Джерело: [26]

Для 2020 р. характерним є різке загальмування зростання чистого кредитного портфеля фізичних осіб (гривневого), що пов'язано з суттєвими карантинними обмеженнями в І півріччі 2020 р. Зростання відбулося всього на 6 млрд грн, або на 4,2 % у порівнянні з 2019 р.

З ІІ півріччя 2020 р. почав зростати попит на іпотечні кредити і темпи їх зростання значно перевищували темпи зростання споживчих кредитів. У порівнянні з 2019 р. середньомісячні обсяги нових кредитів у 2020 р. зросли більше ніж у 2 рази.

Значне зростання кредитування суб'єктів підприємництва спостерігається у 2021 р. – на 108 млрд грн, або на 25 %. Однак, у 2022 р. та за 3 квартали 2023 р. об'єми кредитування суб'єктів господарювання скорочувалися: на 11 млрд грн у 2022 р. (2,04 %) та на 34 млрд грн за 3 квартали 2023 р. (6,43 %).

Популярною серед корпоративних клієнтів банків є програма «Доступні кредити 5-7-9 %». Найбільша частка кредитів за цієї програмою належить підприємствам наступних галузей: торгівлі та сільського господарства. Суми кредитів, що залучаються в межах програми, займають значну частку у валовому портфелі кредитів суб'єктів господарювання – понад 40 %.

У сфері кредитування фізичних осіб у 2021 р. спостерігалося зростання обсягів кредитування і сума таких кредитів збільшилася на 51 млрд грн, або на 34,23 %. Основним чинником зростання є відновлення карткового кредитування населення. Два банки (АТ КБ «ПриватБанк» та АТ «Державний ощадний банк України») забезпечили на ¾ зростання обсягів портфелів кредитування фізичних осіб. Також у 2021 р. зросли обсяги іпотечних кредитів – на 2,4 млрд грн, або на 18,7 %. Основною причиною такого зростання є розширення кредитування за програмою «єОселя».

У 2022 р. у кредитуванні суб'єктів господарювання намітилася тенденція скорочення і загальна сума таких кредитів скоротилася на 11 млрд грн, або на 2,04 %. Таке скорочення було характерним для кредитної діяльності практично всіх банків. Тільки платоспроможні банки показали невелике зростання (на 0,55 %) кредитування суб'єктів господарювання у 2022 р. Причиною такого зростання було збільшення сум кредитів, які направлялися підприємствам сільського господарства.

У 2022 р. об'єми кредитування за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» скоротилися на 0,2 %, так як змінювалися умови кредитування за програмою і не всі потенціальні позичальники мали можливість отримати такі кредити. Однак вже на кінець 2022 р. кредити, надані за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» зайняли частку більше 30 % всього банківського портфеля кредитів суб'єктів господарювання.

Обсяг кредитів фізичним особам у 2022 р. скоротився на 66 млрд грн, або на 33,0 %, передусім в іноземних та приватних банках. Основною причиною такого скорочення є необхідність формування банками додаткових резервів під кредитні збитки. Відіграє свою роль також те, що об'єми виданих нових кредитів не покривають суми, які надходять від погашення «старих» позик, об'єми яких були значно більшими. Така тенденція спостерігається з 24.02.2022 р., коли почалася повномасштабна війна. Банки в таких умовах вимушені були прискорити визнання кредитних втрат внаслідок війни.

У структурі кредитів у національній валюті суб'єктам господарювання у

2023 р. більшу частку – 55 % становлять кредити малим та середнім підприємствам. Найбільші темпи зростання обсягів кредитування суб'єктів господарювання спостерігаються у АТ КБ «ПриватБанк» та приватних банках [3].

Оцінюючи структуру валових кредитів фізичним особам за цільовим призначенням, варто зазначити, що переважну частку становлять короткострокові кредити до 1 року – 56,9 %, від 2 до 5 років – 13,9 %, іпотечні кредити – 9,3 %, автокредити – 8,2 % (станом на кінець 2022 р.).

Динаміка чистих кредитів суб'єктам господарювання та фізичним особам в Україні за період 2018 – III квартал 2023 р. представлена на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів банківського кредитування за 2018 – III кв. 2023 р., млрд грн

Джерело: [26].

Оцінюючи структуру валових кредитів фізичним особам за цільовим призначенням, варто зазначити, що переважну частку становлять короткострокові кредити до 1 року – 56,9 %, від 2 до 5 років – 13,9 %, іпотечні кредити – 9,3 %, автокредити – 8,2 % (рисунок 2.2).

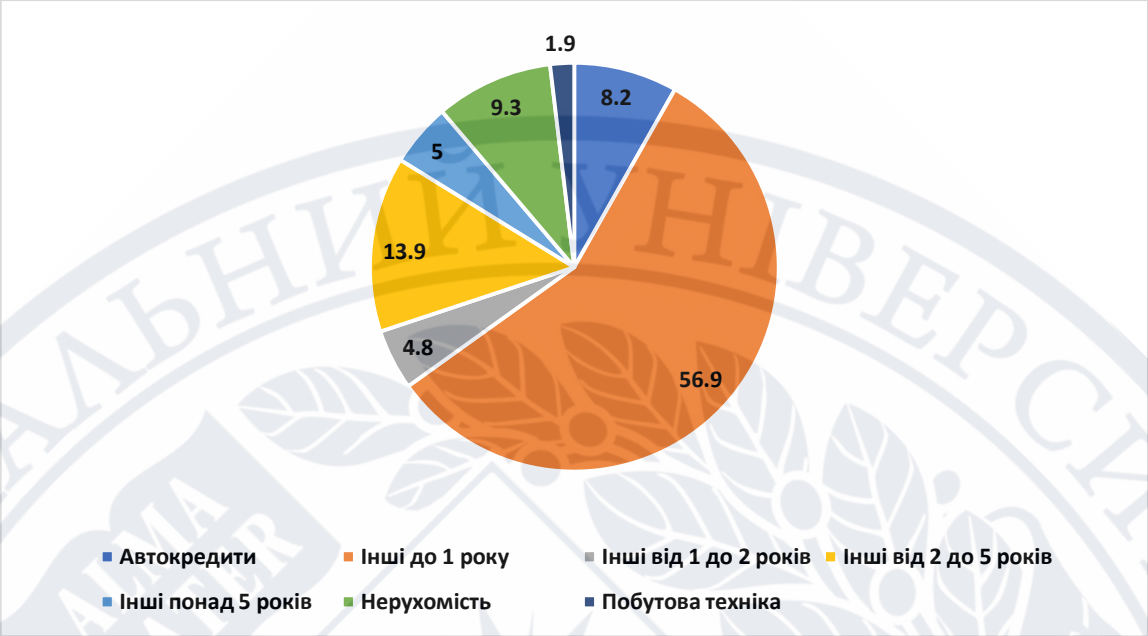

Рисунок 2.2 – Структура валових кредитів домашнім господарствам станом на кінець 2022 р.

Джерело: [34]

Аналіз динаміки процентних ставок за кредитами показав, що динаміка процентних ставок по кредитам суб'єктів господарювання та по кредитам фізичним особам в періоді, що аналізується, відрізняється (рисунок 2.3).

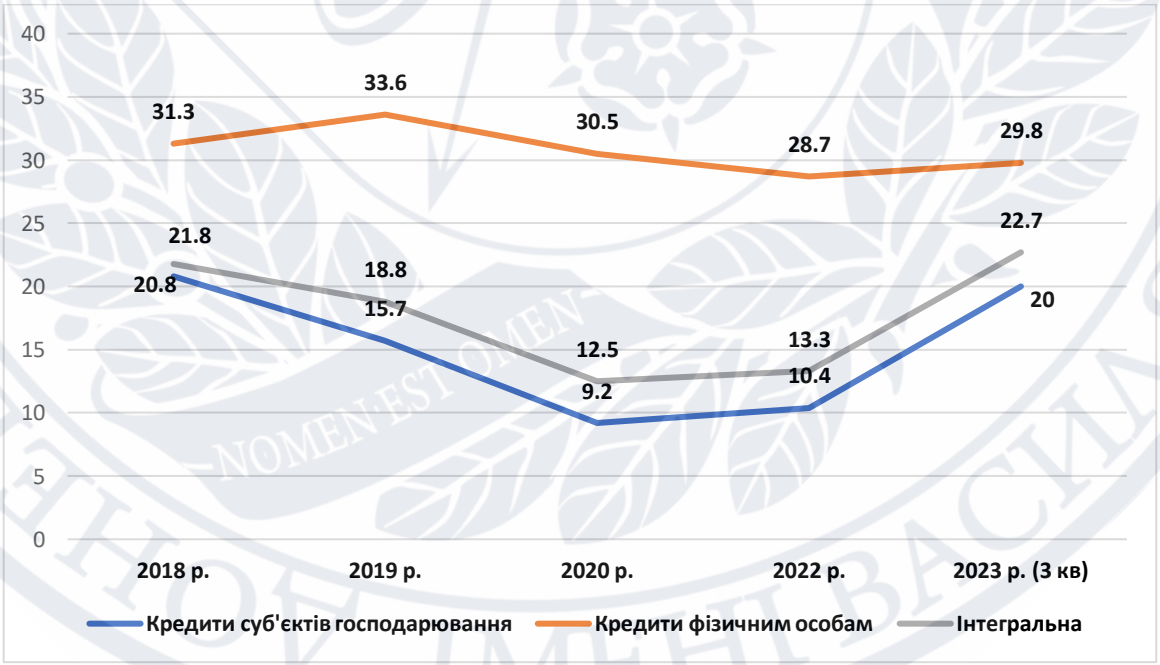

Рисунок 2.3 – Динаміка процентних ставок за кредитами, % річних у 2018 – 2023 рр.

Джерело: [26]

Ставки по кредитам суб'єктам господарювання зростали тільки у 2022 р. (з

15,7 % у 2021 р. до 20,0 % у 2022 р.).

Потім у 2021 та 2022 рр. ставки кредитування знижуються (відповідно до 10,4 % та 9,2 %). Що стосується ставок за кредитами для фізичних осіб, то вони залишаються на високому рівні і незначно змінюються в рамках від 28,7 % до 33,6 %.

Зміни ставок частково пов’язані з глобальною пандемією, військовою агресією росії та зниженням ділової динаміки загалом.

За даними Національного банку України, частка непрацюючих кредитів (NPL) по банкам України (усі кредити включно з міжбанківськими) становила 55,7 % на кінець 2018 р. (рисунок 2.4).

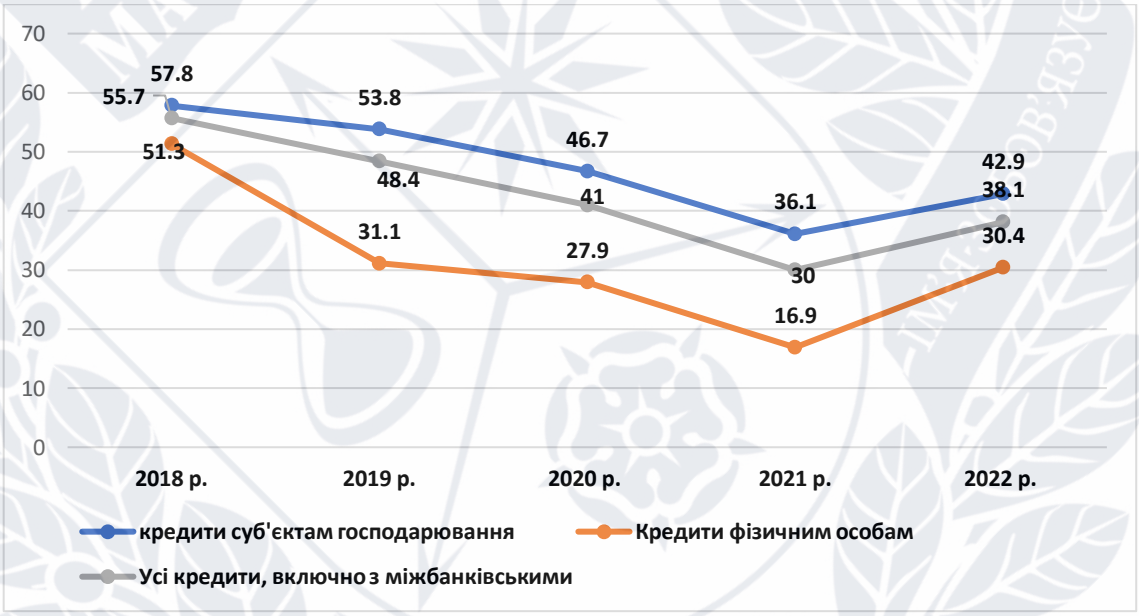

Рисунок 2.4 – Динаміка частки непрацюючих кредитів у портфелях банків у 2018 – 2022 рр.

Джерело: [26]

Частка непрацюючих кредитів поступово скорочується з 2018 р. Значний вплив на скорочення частки непрацюючих кредитів у 2020 р. здійснили заходи, які проводили державні банки: на протязі року вони списали 30,6 млрд грн та 3,1 млрд дол. США. Цей захід дозволив знизити частку непрацюючих кредитів із 48,4 % станом на кінець 2019 р. до 41,0 % станом на кінець 2020 р. У результаті загальна частка NPL у банківському секторі знизилася в 2020 р. на 7,4 відсоткових пункти [34]. У 2022 р. спостерігається зростання частки непрацюючих кредитів, так як банки у 2022 р. поступово почали визнавати

кредитні втрати внаслідок війни. У цілому за 2022 р. питома вага непрацюючих кредитів підвищилася на 8.1 процентних пункти до 38,1 %.

Передусім зросла частка непрацюючих кредитів фізичним особам – на 13,5 п. п., корпоративних кредитів – на 6.8 п. п. До основної причин, за якою позики визнаються непрацюючими, є прострочення сплати. З метою скоротити вплив цього чинника НБУ відновив у липні 2022 р. вимоги до ризику прострочення при оцінці банками кредитного ризику.

Якщо говорити про період до 24.02.2022 р., то більшість експертів кредитного ринку вважають, що високий рівень непрацюючих кредитів (NPL) в Україні в той час склався в результаті непродуманої кредитної політики банків в минулі роки, яка характеризувалася намаганнями банків видавати кредити за низькими стандартами оцінювання платоспроможності позичальників, до того ж недосконале законодавство не забезпечувало достатній захист прав кредиторів.

Серед інших причин виділяють ще один важливий момент, пов’язаний з практикою кредитування пов’язаних осіб, які зазвичай припиняють виплати по кредитам під час політичної або економічної нестабільності. [38].

У 2023 р. банками було проведено списання непрацюючих кредитів фізичним особам, що призвело до скорочення їхньої частки у відповідному портфелі на 3.3 процентних пункти.

Водночас частка непрацюючих кредитів бізнесу знизилася лише на 0,3 процентних пункти, зокрема через перекласифікацію окремих великих кредитів у працюючі.

Таким чином, аналіз показників банківського кредитування показав, що:

- з 2018 р. по 2021 р. обсяги кредитування загалом зростали, однак у 2022 і за 3 квартали 2023 р. спостерігається скорочення кредитування приблизно на 8,3 % по кредитам суб’єктам господарювання і на 25,5 % по кредитам фізичним особам;

- у структурі кредитів, наданим фізичним особам переважають короткострокові кредити до 1 року, від 2 до 5 років, іпотечні кредити та автокредити;

- важливим показником діяльності банків є частка непрацюючих кредитів (безнадійні до повернення кредити), яка протягом 2022 р. зросла.

Актуальним на сьогоднішній день для банків України є пошук нових можливостей для забезпечення зростання об'ємів кредитування суб'єктів господарювання і населення.

До таких можливостей належать:

– розширення видів нових кредитів. У кризових умовах банки вимушені розширяти співпрацю з НБУ, іншими державними інститутами, щоб зберегти ефективні канали руху коштів у кредитній системі. Пропозиція нових кредитів дає можливість створити нові канали кредитування клієнтів банку, якщо така пропозиція є обгрунтованою та цілеспрямованою. Важливу роль відіграє також ефективне управління кредитами існуючої заборгованості;

– забезпечення гнучкості кредитної політики та впровадження інноваційних рішень. Зростання попиту на кредити зі сторони клієнтів банки повинні застосовувати цілісний підхід для виявлення як особистих, так і корпоративних можливостей та впроваджувати інноваційні способи кредитування клієнтів, що дозволить банкам ефективно використовувати свої активи. Окрім цього, доцільно постійно переглядати умови кредитних договорів, щоб зменшити ризики банкрутства клієнтів;

– клієнтоорієнтованість. Орієнтація на клієнтів дасть банкам можливість переосмислити кредитну політику, запровадити нові види додаткових послуг. Допомагаючи клієнтам краще керувати своїм бізнесом, можна зменшити вплив зовнішніх факторів, оскільки на підприємствах – клієнтах банку покращуються показники управління грошовими потоками і скорочуються ризики кризи ліквідності.

2.2 Аналіз кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр.

Кредитна політика банку визначає загальні засади щодо здійснення кредитного процесу та управління кредитним ризиком, встановлює загальний підхід до прийняття кредитних ризиків, принципи і стандарти кредитної діяльності, визначає повноваження та відповідальність керівних органів, працівників та структурних підрозділів банку на кожному етапі кредитного процесу, забезпечує комплексний підхід до управління кредитним ризиком.

Для оцінки кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк» необхідно провести кількісну оцінку структури кредитного портфеля на основі даних річних звітів за 2020–2022 рр. Результати аналізу приведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка і структура кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» за 2018 – 2020 рр., млн грн

Найменування статті	на 31.12.2020 р.	Питома вага, %	на 31.12.2021 р.	Питома вага, %	на 31.12.2022 р.	Питома вага, %
1. Кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляється як окремий портфель	164 332	56,29	163 513	67,4	167 931	65,84
2. Кредити юридичним особам	5 509	1,89	4 091	1,69	5 340	2,13
3. Кредити фізичним особам – кредитні картки	40 609	18,46	45 314	18,68	46 593	18,60
4. Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	9 566	3,28	9 858	4,06	3 912	1,56
5. Кредити фізичним особам – споживчі кредити	3 500	1,20	5 343	2,2	3 880	1,55
6. Кредити фізичним особам – на придбання автомобіля	35	0,01	394	0,16	328	0,13
7. Кредити фізичним особам – інші кредити	498	0,17	83	0,03	26	0,01
8. Кредити підприємствам малого і середнього бізнесу	6 859	2,35	11 903	4,9	21 311	8,5
9. Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом	588	0,20	2 069	0,85	1 175	0,47
10. Придбані/створені знецінені кредити	76	0,03	-	-0,03	-	-
Всього кредитів та авансів клієнтів	291 936	100	242 568	100	250 496	100

Джерело: [46].

З таблиці 2.2 видно, що найбільшу питому вагу в кредитному портфелі банку складають кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляється як окремий портфель (56,29 % в 2020р., 67,4 % в 2021 р., 65,84 % в 2022 р.), також вагоме місце займають кредити фізичним особам (23,12 % в 2020 р., 18,68 % в 2021 р., 18,60 % в 2022 р.).

Постійно зростала частка кредитів підприємствам малого і середнього бізнесу. За період 2020 – 2022 рр. вони зросли з 2,35 % до 8,50 %, тобто зростання їх частки склало 6,15 процентних пунктів.

Зберігається тенденція постійного зростання частки кредитів фізичним особам – кредитні картки. За період 2020 – 2022 рр. вони зросли з 18,46 % до 18,60 %, тобто зростання їх частки склало 0,14 процентних пункти.

Інші види кредитів фізичним особам – іпотечні, споживчі, на придбання автомобіля та інші кредити зростали кожен рік помірними темпами.

Перш, ніж оцінити ефективність управління кредитними операціями в АТ КБ «ПриватБанк» необхідно визначити тип кредитної політики банку. Для цього визначимо частку кредитів клієнтам у загальному обсязі активів банку. Проведені розрахунки наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка кредитної активності АТ КБ «ПриватБанк» у 2020–2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1. Кредити клієнтам, млн грн	291 936	242 568	250 496
2. Активи банку, млн грн	382 525	401 296	540 596
3. Питома вага кредитів в активах банку,%	76,32	60,45	46,34

Джерело: [46].

Як свідчать дані табл. 2.3, кредитна активність АТ КБ «ПриватБанку» за період, що аналізується, є високою, але у 2023 р. знижується. Питома вага кредитів в активах банку у 2020 р. становила 76,32 %, у 2021 р. – 60,45 %. У 2022 р. питома вага кредитів в активах банку суттєво скоротилася – до 46,34 %.

Станом на 31.12.2022 р. та 31.12.2021 р. категорія «Кредити, що управляються як окремий портфель» включає в себе непрацюючі кредити, які були видані до 19.12.2016 р. Керівництво банку вважає, що цей портфель має спільні показники кредитного ризику, який не залежить від галузі економіки та напрямку господарської діяльності клієнта банку. Станом на 31.12.2022 р. банк визнав 167 435 млн грн резерву під очікувані кредитні збитки за цими кредитами, тоді як станом на 31.12.2021 р. банк визнав 162 322 млн грн під такі резерви. Протягом 2022 р. банк списав за рахунок резерву 44 млн грн вказаних кредитів, тоді як протягом 2021 р. було списано 1 744 млн грн таких кредитів. В той же час за цими кредитами робота по стягненню списаної заборгованості продовжувалася і в 2023 р.

Військова агресія росії проти України здійснила значний вплив на якість обслуговування своєї заборгованості по кредитам позичальниками. Банк з метою попередити негативні наслідки впливу відповідних факторів та збереження можливості для клієнтів обслуговувати кредити запровадив різні засоби врегулювання заборгованості. Це можуть бути позасудові заходи (дострокове витребування боргу; внесення доповнень до тексту договору; реструктуризація боргових зобов’язань; переуступка боргових зобов’язань третім особам; списання безнадійних до стягнення проблемних активів) та судові заходи (претензійно-позовні заходи; початок процедури банкрутства; стягнення боргу шляхом продажу активів боржника) [15].

З метою зміни підходів до прийняття рішень за кредитними операціями було застосовано диференціація за географічною ознакою з урахуванням ризикованості територій ведення господарської діяльності позичальника (його місцезнаходження). Також було запропоновано використовувати додаткові критерії моніторингу якості кредитного портфеля та критерії оцінки ризиків.

Управління кредитним ризиком починається з аналізу можливостей клієнтів виконувати свої зобов’язання з обслуговування кредитів (їх погашення та сплати процентів). Важливим є регулярний аналіз якості кредитного портфелю, який дозволяє проводити моніторинг рівня кредитного ризику і при

необхідності приймати рішення стосовно зміни лімітів кредитування, одержання застави, її перевірки та переоцінки з встановленою періодичністю тощо.

Уся інформація щодо зміни кредитного ризику повинна своєчасно актуалізуватися та надаватися для подальшого опрацювання у вигляді звітів про стан кредитного портфеля.

Кредитний комітет здійснює класифікацію кредитних операцій за групами ризику та затверджує її. Також в його обов'язки входить розгляд кредитних ризиків, їх коректування у відповідності до регулятивних вимог НБУ та оцінка кредитних збитків, які очікуються у відповідності з МСФЗ (зобов'язання пов'язані з кредитуванням, кредити та аванси клієнтам, інші фінансові активи).

У банку створено систему повноважень щодо прийняття рішень у сфері кредитних операцій. Метою створення такої системи є обмеження ризиків, з якими стискається банк внаслідок проведення операцій з кредитування.

Система повноважень щодо прийняття рішень у сфері кредитних операцій включає: індивідуальні повноваження; дуальні повноваження (повноваження в рамках подвійного підпису); колективні повноваження (рис 2.5).

Індивідуальні повноваження	Дуальні повноваження	Колективні повноваження
• Блок підрозділів з питань управління ризиками • з метою прийняття рішень щодо клієнтів роздрібного та малого і середнього Бізнесу в рамках стандартних умов продукту	• Керівники підрозділів з питань управління ризиками • Керівники відповідних Бізнес-підрозділів в рамках стандартних умов продукту	• Кредитний комітет • Юридичний підрозділ (висновки, коментарі чи рекомендації) • Служба безпеки (висновки, коментарі чи рекомендації) • підрозділи з питань управління ризиками (висновки)

Рисунок 2.5 – Система повноважень на прийняття рішень за кредитними операціями АТ КБ «ПриватБанк»

Джерело: складено автором на основі [15,19].

Моніторинг кредитів проводиться на регулярній основі, так як існуючі у банку інформаційні системи дозволяють керівництву своєчасно здійснювати такий контроль.

Банк регулярно проводить моніторинг ризику необхідно проводити регулярно у розрізі кожного позичальника та кожного кредиту. З цією метою банк здійснює аналіз та перегляд фінансового стану позичальника, аналіз та перегляд адекватності забезпечення по кредиту (з урахуванням зміни цін).

Інформація про фінансовий стан позичальника постійно розглядається, аналізуються, що дозволяє при необхідності переглядати внутрішній кредитний рейтинг позичальника. Для проведення такого аналізу залучаються данні про рух коштів на рахунках клієнта, фінансова звітність та інша комерційна інформація позичальника, яку він надав банку або яку банк може отримати з інших джерел. У процесі аналізу співробітники банку розраховують індикатори раннього попередження, які потенційно можуть призвести до погіршення профілю ризику клієнта (ознаки аномальної поведінки/діяльності клієнтів).

Також необхідно постійно здійснювати моніторинг поточної ринкової вартості застави, щоб мати уявлення про її реальну оцінку і достатність для забезпечення відповідного кредиту. Для оцінки застави можуть залучатися суб'єкти оціночної діяльності (незалежні компанії), які є кваліфікованими внутрішніми оцінювачами. Така оцінка проводиться з періодичністю, яка залежить від виду застави. Важливим є те, що у банку здійснюється облік кредитних історій клієнтів, що дозволяє контролювати рівень кредитного ризику. Таку роботу необхідно проводити не тільки з проблемними позичальниками, а і з позичальниками, які мають позитивну кредитну історію.

Робота з проблемними активами проводиться на протязі всього його життєвого циклу і охоплює чотири етапи (рис 2.6):

Перший етап – раннє виявлення, коли підрозділи банку виявляють потенційно-проблемних боржників і надають їм статус спостереження. Коли виявляється рання заборгованість (з'являється прострочення за плановими платежами строком від 1 дня і більше), то організується процес дистанційного

відпрацювання заборгованості, тобто застосовуються превентивні заходи – Soft Collection (здійснюються телефонне нагадування, нагадування з застосуванням SMS, поштових листів, повідомленнях через соцмережі).

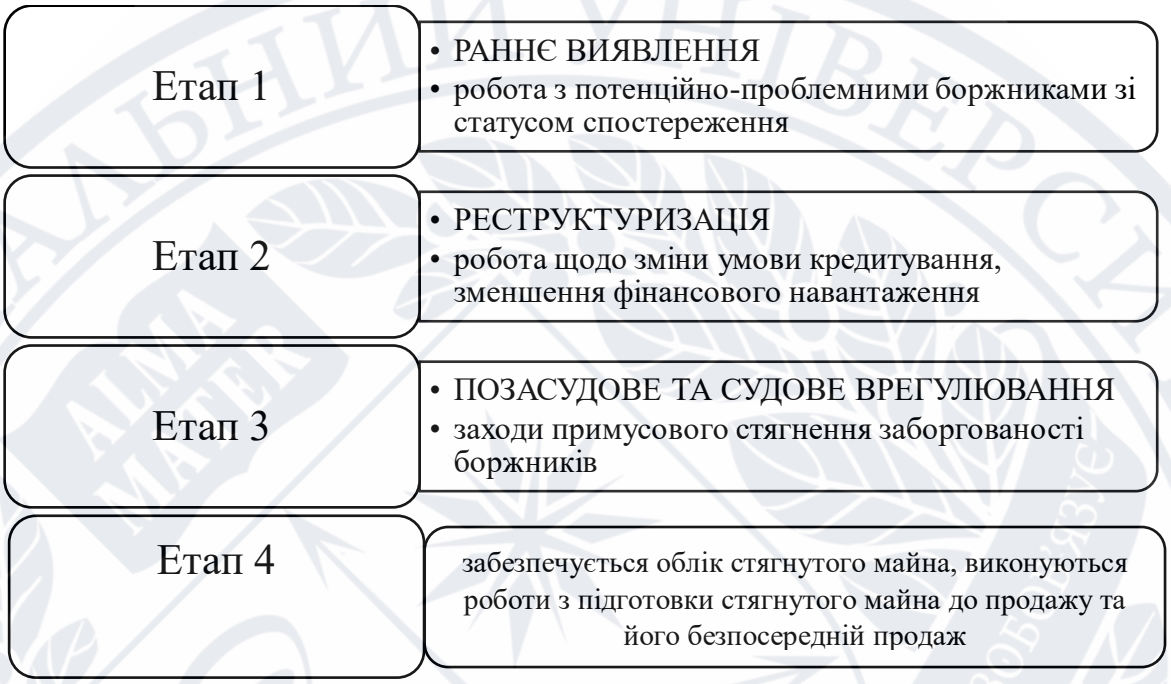

Рисунок 2.6 – Процес управління проблемними активами АТ КБ «ПриватБанк».

Джерело: складено автором на основі [15,18].

Другий етап – реструктуризація, який залежить від рівня співпраці з боржником, його фінансового стану. Підрозділи банку розробляють пропозиції стосовно зміни умов кредитування, застосування короткострокових інструментів реструктуризації для зменшення фінансового навантаження на клієнта. В умовах військової агресії росії відносно України для підтримки клієнтів по усім видам кредитних продуктів банку були впроваджені кредитні канікули на період з 24.02.2022 р. до 01.07.2022 р.

Після виходу з канікул частина клієнтів потребувала відновлення платоспроможності, тому для них були запропоновані стандартизовані умови короткострокової та довгострокової реструктуризації. Для клієнтів які не мали таких проблем і не підпадали під параметри подібних програм були надані індивідуальні умови за запитом. Для боржників, які відносяться до тимчасово окупованих територій або до територій, де ведуться бойові дії, які є військовими

або мобілізованими з військової служби, для боржників за валютними іпотечними кредитами були розроблені стандартизовані умови врегулювання з прощенням боргу.

Третій етап – позасудове та судове врегулювання. На цьому етапі зі сторони банку застосовуються заходи примусового стягнення заборгованості боржників. Такі заходи необхідні, якщо клієнти відмовляються від співпраці з банком або ж в наслідок суттєвого погіршення фінансового стану не можуть обслуговувати кредит.

Якщо позичальники не відмовляються від співпраці з банком або можуть підтвердити відновлення своєї платоспроможності, то таким боржникам можуть бути запропоновані інструменти дострокової реструктуризації, до яких належать наступні інструменти:

- розшук заставного майна та майна, що передано у лізинг, за необхідності – їх вилучення;

- проведення перемовин з боржником;

- позасудове стягнення об’єктів іпотеки і застави, вчинення виконавчих написів нотаріусів, супроводження виконавчих проваджень, тобто претензійно-позовна робота;

- по активам, за якими вбачаються шахрайські дії необхідна взаємодія з правоохоронними органами.

Четвертий етап – забезпечується своєчасний і коректний облік стягнутого майна, здійснюється підготовка майна, що було стягнено, до продажу та організація реалізації такого майна. При необхідності здійснити списання заборгованості, то його проводять за рахунок сформованого резерву (з урахуванням вимог нормативно правових актів України та Положення про списання заборгованості, яке діє у банку). Аналіз концентрації клієнтського кредитного портфелю за галузями економіки та напрямками комерційної діяльності приведений в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Концентрація клієнтського кредитного портфелю АТ КБ «ПриватБанку» за галузями економіки та напрямками комерційної діяльності у 2021–2022 рр.

Показники	31.12.2021 р.		31.12.2022 р.	
	Сума, млн. грн.	%	Сума, млн. грн.	%
1. Кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляються як окремий портфель	163 513	67	167 931	67
2. Кредити фізичним особам	61 727	25	55 103	22
Кредити юридичним особам та підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)				
3. Рослинництво	2 988	2	12 325	5
4. Роздрібна торгівля	2 889	2	3 578	2
5. Оптова торгівля	2 377	2	2 868	2
6. Інфраструктура	1 104	1	1 206	1
7. Виробництво товарів народного споживання	800	-	1 033	1
8. Устаткування та обладнання	798	-	883	-
9. Паливно-енергетичний комплекс	635	-	674	-
10. Автомобільні дилери	522	-	617	-
11. Харчова промисловість	462	-	614	-
12.Послуги	1 066	1	574	-
13. Будівництво та нерухомість	764	-	512	-
14. Інше АПК та пов’язані галузі	497	-	425	-
15. Торгівля сільськогосподарською продукцією	259	-	343	-
16. Металургійний комплекс	342	-	326	-
17. Будівельні матеріали	370	-	324	-
18. Тваринництво	197	-	313	-
19. Соціальний сектор	359	-	278	-
20. Хімічний комплекс	170	-	162	-
21. Переробка сільськогосподарської продукції	89	-	151	-
22. Авіабудування	136	-	141	-
23. Фінансовий сектор	5	-	4	-
24. Автомобілебудування	2	-	1	-
25. Фінансовий сектор	497	-	110	-
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	242 568	100	250 496	100

Джерело: [46].

Дані таблиці 2.4 показують, що клієнтоорієнтованість банку направлена на кредитування фізичних осіб.

Якщо раніше АТ КБ «ПриватБанк» зосереджувався на кредитування корпоративного бізнесу, в основному тих, які спеціалізувалися на торгівлі

нафтопродуктами, то зараз розширюється сфера обслуговування роздрібного бізнесу (АПК та харчова промисловість, товари народного споживання, надання побутових, індивідуальних та професійних послуг).

Фізичні особи – клієнти банку найбільший попит формують за таким кредитним продуктом, як карткові кредити. Юридичні особи – клієнти банку найбільшу зацікавленість мають до кредиту «КУБ» (країна успішного бізнесу). При проведенні обслуговування клієнтів банку по кредитним операціям головним є принцип економічної доцільності, що вимагає максимальної автоматизації кредитного процесу і відповідно його здешевлення.

АТ КБ «ПриватБанку» не надає великі кредити і кредитує в основному в гривні, так як це дозволяє зменшити рівень ризиків кредитних операцій.

Станом на 31.12.2022 р. Загальна сума кредитів найбільшим 10 клієнтам банку, крім тих що управляються як окремий портфель, є незначною, так станом на 31.12.2021 р. вона складала 2 191 млн грн, або 3,1 % від загальної суми кредитів за вирахуванням тих, що управляються як окремий портфель. Станом на 31.12.2022 р. такі кредити складали суму 2 264 млн грн або 3,0 %.

Під цих позичальників було створено резерв під очікувані кредитні збитки, у розмірі 663 млн грн станом на 31.12.2021 р і у розмірі 986 млн грн станом на 31.12. 2022 р.

Кредитна політика АТ КБ «ПриватБанку» обмежує можливості для кредитування великого бізнесу та представників державного сектору. Великим бізнесом вважаються підприємства, які мають 50 і більше млн грн виручки за рік. Це пояснюється тим, що представники великого бізнесу або державного сектору мають можливості диктувати банку свої умови. Вважається, що коли клієнт має невелику заборгованість, то він є залежним від банку, а коли позичальник винен велику суму, то це стає проблемою банку.

Виконаний комплексний аналіз кредитного портфеля комерційного банку АТ КБ «ПриватБанк» показав, що:

- у банку збільшилася частка простроченої заборгованості, особливо за споживчими кредитами фізичним особам;

- відбулося зниження прибутковості кредитних операцій.

Дані тенденції свідчать насамперед про те, що банк оперативно реагує на збільшення простроченої заборгованості шляхом підвищення частки резервів на можливі втрати за позиками, що, у свою чергу, призводить до зниження рівня прибутку. Про це свідчить той факт, що кредити, які видані банком, мають рівень забезпечення більш ніж на 80 %).

В той же час у банку є необхідність застосовувати заходи щодо зниження рівня проблемної кредитної заборгованості клієнтів. Такі заходи будуть мати наступні результати:

- зменшення сум резервів на можливі втрати із позичкової заборгованості;

- збільшення прибутку банку;

- зміни показників оцінки якості кредитного портфеля, що підвищить рівень такої якості.

2.3 Оцінка ефективності кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк»

Ефективна кредитна політика банку суттєво впливає на рівень ризикованості та надійності банку, тому саме кредитна діяльність в багатьох країнах підлягає регулюванню з боку центрального банку. НБУ встановлює відповідні нормативи, які банки враховують при формуванні кредитної політики.

Так, Національним банком України встановлено обов'язкові нормативи кредитного ризику.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), який розраховується як відношення суми всіх вимог банку (за мінусом фактично сформованих резервів) та всіх позабалансових зобов'язань щодо контрагента, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення не має перевищувати 25 % (для універсальних банків, для спеціалізованих банків нормативні значення встановлюються диференційовано).

Норматив великих кредитних ризиків (Н8), який розраховується як відношення суми всіх великих кредитів (за мінусом фактично сформованих резервів) до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення Н8 не має бути

більшим за 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку. Якщо норматив порушується банком, то НБУ автоматично підвищує вимоги до адекватності регулятивного капіталу.

Якщо сума всіх вимог і позабалансових зобов'язань щодо одного контрагента дорівнює або перевищує 10 % величини регулятивного капіталу банку, то кредитний ризик вважається великим.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), розраховується як відношення суми всіх зобов'язань щодо цієї пов'язаної особи (за мінусом фактично сформованих резервів) і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення Н9 не повинно бути більше 25 %. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Обов'язкові нормативи кредитного ризику АТ КБ «ПриватБанк»

Нормативи	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	9,62	8,01	6,19
2. Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	0,0	0,0	0,0
3. Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	0,16	0,08	0,01

Джерело: [46, 29].

Аналіз показав, що АТ КБ «ПриватБанк» виконує вимоги НБУ стосовно нормативів кредитного ризику, які за період 2020 – 2022 рр. ні одного року не перевищували нормативні значення і постійно знижуються.

Для більш детального аналізу ефективності обраної кредитної політики банку необхідно визначити наскільки оптимальним є співвідношення доходності та ліквідності при мінімізації ризиків. Кредитна політика, яку проводить банк, повинна бути ефективною і забезпечувати отримання прибутку як основної мети діяльності. При формуванні і проведенні кредитної політики більш важливим є не прибутковість кредитних операцій, а рівень ризику, тому ефективність кредитної політики визначається рівнем доходності та ризику кредитного

портфеля [8].

Рівень доходності можливо розрахувати як відношення доходу отриманого від кредитних операцій до обсягу кредитного портфеля банку (формула 2.1):

$$D = \frac{\text{Процентний доход}}{\text{Кредитний портфель}} \quad (2.1)$$

Рівень ризику кредитного портфеля банку визначається відношенням сформованого резерву під нестандартну кредитну заборгованість до обсягу кредитного портфеля банку (формула 2.2):

$$R = \frac{\text{Резерв}}{\text{Кредитний портфель}} \quad (2.2)$$

Процентні доходи дають характеристику якості кредитної політики, так як відображають вартість коштів, наданих в кредит. А сформований резерв вказує на якість кредитного портфеля. При оцінці якості кредитного портфеля банка враховують вплив внутрішніх факторів (забезпеченість боргу та якість його обслуговування) та зовнішніх факторів (стан економіки, розвиток галузей економіки, фінансова стабільність тощо).

Також в науковій літературі виділяють систему коефіцієнтів, які запропоновані для аналізу та оцінки ефективності кредитної політики банку. Показники розділені на дві групи: показники доходності кредитного портфеля та показники ризику кредитного портфеля.

Показники доходності кредитного портфеля (таблиця 2.6) характеризують залежність загальних доходів банку від кредитних операцій, дозволяють визначити вартість наданих кредитів та отримати показник прибутковості саме кредитних операцій [14].

Таблиця 2.6 – Показники доходності кредитного портфеля

Показники	Формула для розрахунку	Нормативне значення
1. Коефіцієнт доходності кредитних операцій ($К_Д$)	$\frac{\text{Процентний доход}}{\text{Кредитний портфель}}$	Немає нормативного значення результат порівнюється зі значеннями минулих років або з показниками інших банків
2. Частка процентних доходів ($К_{ПД}$)	$\frac{\text{Процентний доход}}{\text{Доходи}}$	Нормативного значення немає

Група показників ризику кредитного портфеля (таблиця 2.7) надає інформацію щодо забезпеченості кредитного портфеля власним капіталом, частки залучених коштів у формуванні кредитного портфелю банку та рівнем сформованого резерву під кредитні операції, який характеризує якість кредитного портфелю.

Таблиця 2.7 – Показники ризику кредитного портфеля

Показники	Формула для розрахунку	Нормативне значення
1.Коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом ($К_{ВК}$)	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Кредитний портфель}}$	Нормативного значення немає
2. Коефіцієнт використання залучених коштів в кредитному портфелі ($К_{ЗК}$)	$\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Зобов'язання}}$	Нормативного значення немає
3. Коефіцієнт якості кредитного портфеля ($К_Я$)	$\frac{\text{Сформований резерв}}{\text{Кредитний портфель}}$	Мін. 20 %
4. Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі ($К_{КК}$)	$\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Кошти клієнтів}}$	Нормативного значення немає
5. Коефіцієнт кредитної активності ($К_А$)	$\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Активи}}$	Мін. 40 %

Джерело: [22].

На підставі оприлюдненої інформації щодо показників діяльності банків [46] було розраховано показники доходності кредитного портфеля та ризику кредитного портфеля для АТ КБ «ПриватБанк» (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 – Результати розрахунку показників доходності та ризику кредитного портфеля АТ КБ «ПриватБанк» станом на кінець року

Рік	Кд	Кпд	Квк	Кзк	Кя	Ккк	Ка
2020 р.	0,14	1,02	0,23	0,71	0,76	0,74	0,61
2021 р.	0,15	1,38	0,27	0,72	0,72	0,75	0,60
2022 р.	0,16	1,32	0,23	0,52	0,69	0,53	0,46

Джерело: розраховано автором на основі [46].

Сьогодні банківська система України стикається з багатьма викликами [12], унаслідок чого все значна кількість банківських установ не може забезпечувати ефективність власної кредитної політики на достатньому рівні [13].

З наведених значень показників можливо зробити висновок, що ПриватБанк проводить достатньо ефективну кредитну політику. Значення коефіцієнту доходності кредитних операцій недостатньо велике – від 0,14 до 0,16, у Укрексімбанку та Ощадбанку цей показник більше – відповідно 0,23 та 0,29 (станом на кінець 2022 р.).

Показник частки процентних доходів дає зрозуміти, що для банка кредитні операції є основним напрямком отримання доходів. Значення цього коефіцієнту $К_{пд}>1$ свідчить про те, що інші напрямки діяльності приносять меншу частку доходів.

Також можливо зробити висновок, що банк має достатньо високе значення покриття кредитного портфелю власним капіталом і тому має незначний показник покриття за рахунок зобов’язань.

Коефіцієнт використання залучених коштів у кредитному портфелі має тенденцію зниження, що є позитивним моментом, так як свідчить про достатню якість кредитного портфеля. Підходи до оцінки якості кредитного портфелю та формування резервів, виходячи з отриманих значень, дають можливість зробити висновок, що при формуванні резерву під нестандартну кредитну заборгованість банки повинні враховувати зовнішні фактори впливу. Цей коефіцієнт дає

можливість оцінити ймовірні обсяги простроченої заборгованості та якість кредитного портфелю.

Показник кредитної активності показує залежність доходності банку від кредитних операцій. Скорочення значення цього показника означає збільшення рівня диверсифікації діяльності банку.

Узагальнюючи отриману інформацію можна зазначити, що кредитна політика АТ КБ «ПриватБанк» є достатньо ефективною. Велике значення має те, що у банку розробляється та впроваджується власна кредитна політика, яка складається зі стратегії та тактики банку у сфері кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів поверненості, строковості, цільового використання, забезпеченості та платності.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз показників банківського кредитування показав, що з 2018 р. по 2021 р. обсяги банківського кредитування в Україні загалом зростали, однак у 2022 р. та за 3 квартали 2023 р. спостерігається скорочення кредитування приблизно на 8,3 % по кредитам суб'єктам господарювання і на 25,5 % по кредитам фізичним особам. У структурі кредитів, наданим фізичним особам переважають короткострокові кредити до 1 року, від 2 до 5 років, іпотечні кредити та автокредити. Важливим показником діяльності банків є частка непрацюючих кредитів (безнадійні до повернення кредити), яка протягом 2022 р. зросла, що вимагає покращення роботи банків з такими кредитами.

Виконаний комплексний аналіз кредитного портфеля комерційного банку АТ КБ «ПриватБанк» показав, що у банку збільшилася частка простроченої заборгованості, особливо за споживчими кредитами фізичним особам та відбулося зниження прибутковості кредитних операцій.

Виявлені тенденції свідчать про те, що банк оперативно реагує на збільшення простроченої заборгованості шляхом підвищення частки резервів на можливі втрати за позиками, що, у свою чергу, призводить до зниження рівня прибутку.

В цілому можна відмітити, що кредитна політика АТ КБ «ПриватБанк» є

достатньо ефективною. Велике значення має те, що у банку розробляється та впроваджується власна кредитна політика, яка складається зі стратегії та тактики банку у сфері кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів поверненості, строковості, цільового використання, забезпеченості та платності.

РОЗДІЛ 3
РОЗРОБКА ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1 Концепція удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку

Формування оптимальної кредитної політики має бути стратегічною метою кожного банку, оскільки вона формує його фінансовий баланс. Перш за все, кредитна політика повинна включати:

а) чітко визначені сфери кредитної діяльності банку та типи клієнтів, які обслуговуються банком,

б) організацію кредитування,

в) встановлення повноважень щодо прийняття рішень при наданні позик,

г) інструкції та правила кредитування,

д) методику оцінки кредитоспроможності клієнтів та інструкції щодо правового забезпечення кредитів,

е) принципи кредитного моніторингу та кваліфікацію заборгованості позичальників,

ж) правила управління проблемними кредитами та створення спеціальних резервів,

з) порядок здійснення нагляду за кредитною діяльністю та завдання внутрішнього контролю банку у сфері кредитування.

Збалансована кредитна політика забезпечує стабільно позитивні результати діяльності комерційного банку, підвищення якості його кредитного портфеля, задоволення потреб клієнтів банку у кредитних ресурсах і в цілому забезпечує стабільність банківської системи країни.

В цих умовах актуальним є розробка концепції удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку. Метою концепції є забезпечення процесу створення банківських активів високої якості

та постійного цільового рівня прибутковості шляхом зменшення кредитного ризику (рис. 3.1).

Під час розробки та проведення кредитної політики банк повинен орієнтуватися на вирішення наступних завдань:

- створення високопрофесійного колективу працівників, який забезпечить високу якість кредитного портфеля;
- раціональне використання вільних грошових коштів банку;
- оптимізація кредитного процесу;
- розвиток довгострокових відносин з клієнтами, які приносять дохід.

Для того, щоб кредитна політика задовольняла поставлені цілі, необхідно у процесі її розробки дотримуватись певних принципів.

Принцип поверненості пов'язаний з вимогами до рівня платоспроможності майбутнього клієнта. Дана система дозволяє визначити мінімальний рівень доходу, який необхідний для одержання кредиту та інші параметри. Після отримання необхідної інформації визначається кредитний портфель, який найбільше підходить до даного клієнта. Також плануються заходи з проблемними кредитами.

Принцип вимоги щодо рівня прибутковості пов'язаний з рівнем доходу, який хоче отримати банк внаслідок кредитування. Регулювання рівня прибутковості відбувається за рахунок збільшення або зменшення процентної ставки, а також стягненням комісії за послуги.

Принцип відповідності потребам ринку пов'язаний з необхідністю враховувати при формуванні кредитної політики розвиток таких видів кредитних продуктів банку та їх супроводу, які відповідають сучасним вимогам позичальника, супроводу кредиту тощо. Цей принцип є одним із основних при формуванні та здійсненні кредитної політики банку.

Визначення цілей та завдань кредитної політики у банках не завжди має ознаки обов'язковості.

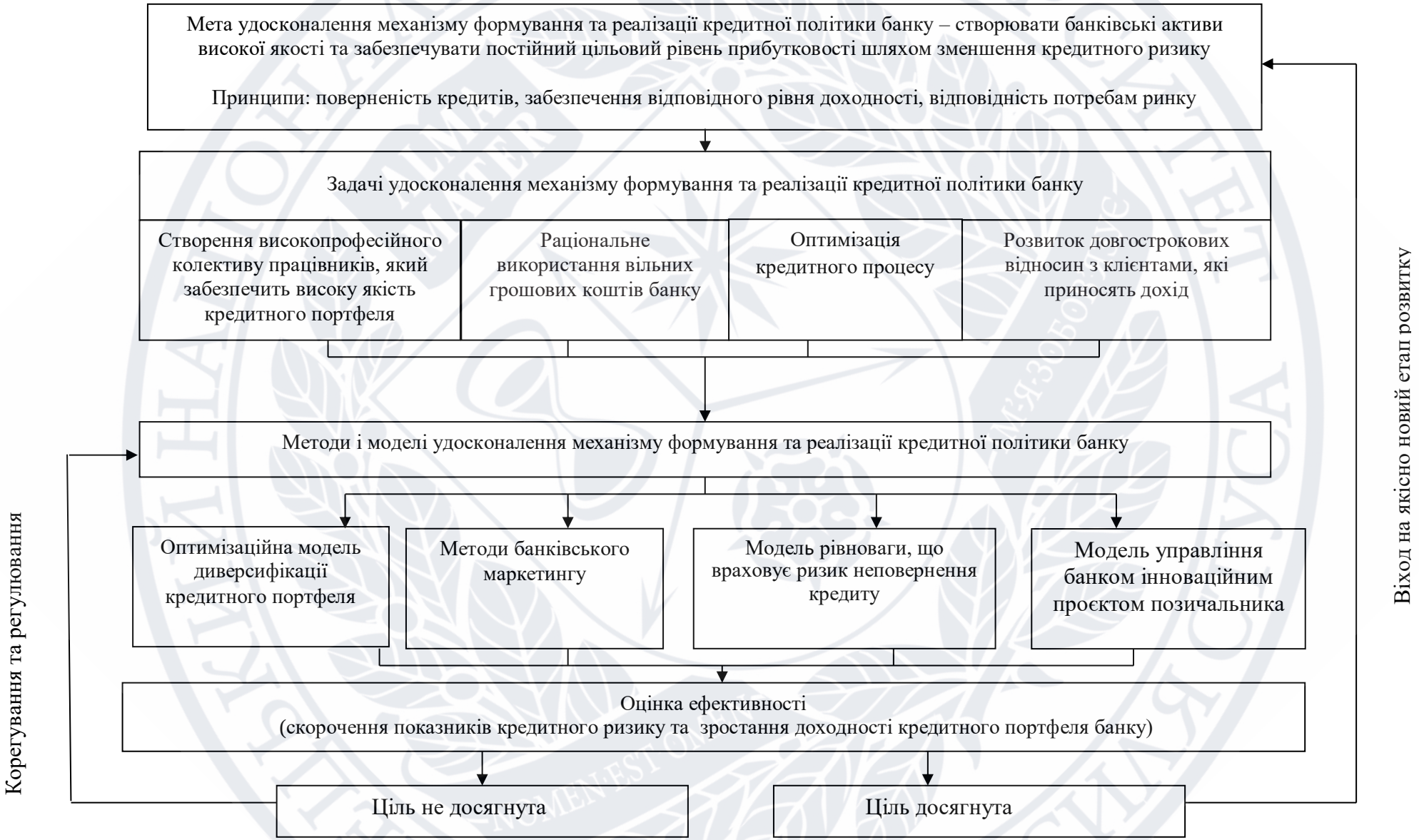

Рисунок 3.1 – Концепція удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку

Часто їх визначення є формальним і основні цілі кредитної політики формуються не залежно від ситуації на ринку кредитів, без урахування стратегічних завдань банку [19].

Однак на практиці банки, які не формують кредитну політику і орієнтуються лише на поточні тенденції, не можуть проводити ефективну діяльність в умовах економічної ситуації, яка постійно змінюється.

Під час формування кредитної політики комерційний банк повинен орієнтуватися на вирішення таких цілей:

1) створювати активи високої якості та постійно забезпечувати цільовий рівень прибутковості шляхом зменшення кредитних ризиків;

2) створити високопрофесійний колектив працівників, який забезпечить високу якість кредитного портфеля;

3) в першу чергу розвивати довгострокові відносини із клієнтами, які не порушують умови кредитних договорів і забезпечують банку дохід.

В рамках концепції виділено методи і моделі удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку:

- оптимізаційна модель диверсифікації кредитного портфеля;
- методи банківського маркетингу;
- модель рівноваги, що враховує ризик неповернення кредиту;
- модель управління банком інноваційним проектом позичальника.

Для зниження кредитного ризику використовуються різноманітні та різноспрямовані методи управління якістю кредитного портфеля, до яких належать наступні методи [38]:

- вдосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника;
- закріплення повноважень щодо прийняття кредитного рішення між окремими працівниками банку у залежності від розміру кредиту, величини можливих збитків;
- постійний моніторинг платіжної дисципліни позичальників та оптимізація роботи із проблемними кредитами;
- конверсія умов кредиту, передбачена умовами кредитного договору, яка

проводиться з метою покращення інформаційного забезпечення кредитного процесу, запобігання порушенням шляхом використання штрафів, пені, неустойки, підвищення процентних ставок за кредитами;

- підвищення ефективності діяльності банківських організаційних структур (наприклад, служби безпеки).

Можуть використовуватися також методи управління, пов'язані з наслідками ризикових подій у кредитуванні:

- диверсифікація кредитного портфеля у напрямку однієї характеристики або комплексу якісних характеристик кредиту з метою зменшення концентрації ризику;

- обмеження розмірів кредиту, що видається одному позичальнику.

У цьому дослідженні розглядається метод диверсифікації кредитного портфеля.

Для банківської діяльності притаманні такі основні види ризиків: кредитний ризик, відсотковий ризик і ризик ліквідності.

Кредитний ризик, який пов'язаний із неплатежами за кредитними зобов'язаннями, в умовах зростання кредитної діяльності є системо утворюючим та може ініціювати інші ризики. Цей вид ризику проявляється у формі повного чи часткового неповернення основної суми кредиту, або нарахованих відсотків, комісійних платежів.

Відсотковий ризик виникає внаслідок несприятливих коливань процентної ставки, що призводить до підвищення витрат на виплату відсотків за вкладами або зниження доходу від вкладень, а також доходів від кредитів, що надаються.

Ризик ліквідності проявляється у тому, що існує ймовірність неможливості здійснювати передбачувані або незаплановані платежі банком.

Для ефективного функціонування банківської системи в умовах підвищеного попиту на кредитні ресурси і відповідно, при зростаючих кредитних ризиках, необхідно розробляти механізм, який забезпечить підвищення якості кредитного портфеля банку з урахуванням прийнятного співвідношення ризику та прибутковості кредитної діяльності залежно від

схильності до ризику який характерний для конкретного банку.

На основі існуючих економіко-математичних моделей, метою яких є знаходження найкращого (оптимального) варіанта використання ресурсів з позиції відповідних критеріїв було розроблено модель диверсифікації кредитного портфеля банку, яка дозволяє зменшити рівень кредитного ризику шляхом формування індивідуальних умов кредитування для кожної групи (категорії) позичальників (обсяг кредиту, строк кредиту, види забезпечення кредиту) [33].

Диверсифікацію можна проводити за різними ознаками: галуззю діяльності, формою власності, розміром капіталу, географічним розташуванням, тощо. Вважається, що для зростання рівня прибутковості кредитного портфеля банку необхідно використовувати більш ефективні методи управління кредитним ризиком, пов'язаним з невиконанням клієнтами банку своїх зобов'язань по кредитним договорам.

У якості міри ризику моделі диверсифікації кредитного портфеля використовується середньоквадратичне відхилення доходності.

Введемо такі позначення для постановки задачі диверсифікації кредитного портфеля:

r – дохідність портфеля;

σ – ризик портфеля;

i – число груп кредитів у кредитному портфелі, i = 1 ... n;

r_{ij} – дохідність j-го вкладення, що входить в i-ю групу кредитів, j = 1 ... m;

σ_i – ризик i-ї групи кредитів у кредитному портфелі;

r_i – середня прибутковість у i-ї групі кредитів;

d_i – частка i-ї групи кредитів, $\sum_{i=1}^{n} d_i = 1$.

Критерієм ефективності моделі формування оптимальної структури кредитного портфеля є максимальна доходність кредитного портфеля з урахуванням максимально можливого ризику портфеля, визначеного виходячи з правила трьох сигм (3.1).

$$\sqrt{\sum_{i=1}^{n} d_i}\, r_i - 3\sqrt{\sum_{i=1}^{n} d_i^2\, \sigma_i^2} \qquad (3.1)$$

Перша складова формули (3.1) відображає доходність кредитного портфеля банку, яка розраховується з урахуванням доходностей середньозважених за значеннями питомої частки (ваги) кожної групи кредитів у портфелі кожної групи кредитів.

$$r=\sqrt{\sum_{i=1}^{n} d_i r_i}, \qquad (3.2)$$

де $r_1 = \frac{\sum_{j=1}^{m} r_{ij}}{m}$. (3.3)

Друга складова формули (3.1) показує ризик кредитного портфеля банку за умови, що елементи цього портфеля, які належать до різних груп, є незалежними. Ця складова визначається за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^{n} d_i^2 \sigma_i^2}, \qquad (3.4)$$

При цьому ризик кожної і-ї групи кредитів у кредитному портфелі можна знайти, зіставляючи середню доходність кредитів у цій групі з доходністю кожного j-го вкладення:

$$\sigma_i=\sqrt{\frac{\sum_{j=1}^{m}(r_{ij}-r_{i)}{}^2}{m}}. \qquad (3.5)$$

Необхідно зауважити, що обмеження щодо ризику кредитного портфеля в залежності від обраної кредитної політики повинні перебувати в інтервалі вже наявних значень ризику і-ї групи кредитів, оскільки оптимальний портфель формується на основі наявних даних показників прибутковості та відхилення прибутковості. них кредитів. Загальний ризик кредитного портфеля з

урахуванням правила 3 має перебувати в інтервалі від 5,4 % до 13,5 %.

Реалізація моделі залежить від типу кредитної політики, яку проводить банк: агресивної, помірної або консервативної.

Основною метою агресивної кредитної політики банку є отримання максимальної прибутковості, що відповідно пов'язано з високим рівнем ризику. Процентна ставка за високо ризиковими кредитами, як відомо, завжди вища за середню кредитну ставку. Відповідно до обраної кредитної політики встановлюється граничний рівень кредитного ризику за кредитним портфелем і формується структура кредитного портфеля банка. При цьому довгострокові кредити можуть складати частку до 40–45 %, а короткострокові та середньострокові кредити – 50–55 %.

За консервативної кредитної політики кредитний портфель банку буде оптимальним, коли в ньому більше 90 % будуть складати короткострокові та середньострокові кредити. Довгострокові кредити у такому портфелі повинні займати частку не більше 10 %.

Основною метою помірної кредитної політики, на відміну від агресивної та консервативної, є одержання стабільного середнього доходу за середнього допустимого значення рівня ризику. Реалізуючи помірну кредитну політику, банк може здійснювати кредитування як надійних позичальників, так і обмеженої кількості високо ризикових позичальників.

Однією з проблем, що опосередковано перешкоджає коректному функціонуванню кредитної політики в комерційних банках, є проблема «слабкого» банківського маркетингу. Потенційні клієнти банківських послуг часто навіть не знають назви банків, їхніх програм та кредитних послуг. Методи маркетингу, які використовуються банками сьогодні, давно себе вичерпали. Для ефективної реалізації кредитних продуктів потрібні нові прийоми та методи, які дозволять з іншої сторони подивитись на просування банківських кредитних послуг.

Ця проблема в умовах жорсткої конкуренції має велике значення з точки зору представлення комерційного банку на ринку і вимагає особливу увагу

приділяти персоналу, який безпосередньо працює з клієнтами.

Сучасна маркетингова стратегія має бути безпосередньо пов'язана з якісним плануванням, яке допоможе з різних сторін оцінити ситуацію, а також спрогнозувати цілі та завдання кредитної політики [40].

Стратегія маркетингу має бути складовим елементом стратегічного планування кожного комерційного банку. Від того, яке оснащення мають робочі місця персоналу, наскільки раціонально вони організовані, залежить сприйняття банку клієнтом, підвищує його довіру і сприятливість до реклами нових кредитних послуг.

Важливим напрямком удосконалення банківського маркетингу є його децентралізація, яка пов'язана з новим типом робочого місця. При децентралізації банківського маркетингу відбувається передача деяких маркетингових функцій із спеціальних служб банківського маркетингу до інших операційних служб банку, що сприяє збільшенню чисельності користувачів банківськими послугами.

При цьому операційні підрозділи банку можуть доповнювати сценарії рекламних кампаній банку своїми пропозиціями та рекомендаціями, так як вони краще орієнтуються в особливостях ринків, які вони обслуговують. Наприклад, кредитний відділ банку, який займається просуванням кредитних продуктів клієнтам, незалежно від служби маркетингу банку розробляти власні заходи для досягнення певних комерційних цілей, які будуть мати значний позитивний ефект. При цьому банківські фахівці повинні не тільки користуватися внутрішньобанківською базою даних про клієнтів, але і виконувати функції збору, обробки і накопичення необхідної інформації.

Ці зміни в організації банківського маркетингу призводять до заміни ієрархічної структури управління маркетинговою діяльністю, яка не відповідає вимогам сучасного часу на децентралізовану структуру. Такі зміни дозволяють підвищити ефективність реалізації кредитної політики комерційних банків.

Важливим напрямком розвитку банківського маркетингу в сучасних умовах є продаж та реклама кредитних продуктів через глобальну мережу

Інтернет. Інтернет-ресурси користуються величезною популярністю у банківській системі і не один банк не може існувати без застосування у маркетингу інформаційних технологій. Використання різних видів Інтернет-маркетингу дозволяє залучати нових клієнтів, розширювати існуючий ринок.

Реклама в інтернеті дозволяє залучати нових клієнтів і просувати продукти банку витрачаючи відносно невисокі кошти. Дослідники вважають, що у витратах банків частка витрат на маркетингові проекти в інтернеті за останні два роки зросла на 75 % [41]. На основі цього можна зробити висновок про те, що цифрові технології у банківському маркетингу використовують все ширше, а традиційні види маркетингових комунікацій скорочуються.

Конкурентна боротьба між банками в останні роки посилюється, що вимагає від них використовувати у своїй діяльності такий важливий інструмент як цифровий маркетинг.

При цьому банки повинні застосовувати унікальні підходи при формуванні маркетингових пропозицій у кредитній політиці та використовувати нетрадиційні інформаційні кампанії, а не звичайну рекламу, щоб забезпечити максимальну залученість у висококонкурентному цифровому світі.

Банки, які приділяють цим перспективним інструментам маркетингу належну увагу, на практиці отримують значні переваги перед банками – конкурентами, які повільно реагують на зміни.

Важливу роль відіграють такі методи банківського маркетингу, як онлайн-дослідження клієнтів (опитування через інтернет, мобільний телефон, відправка анкет і т. д.). Поки що ці методи банки використовують обмежено, але вони швидкими темпами розвиваються, забезпечуючи можливість економити час, матеріальні ресурси, так як здійснюються онлайн і забезпечують швидкий і простий аналіз ефективності заходів.

У зв’язку з цим банкам, поряд із розробкою систем надання онлайн-послуг, слід розробляти також системи онлайн-збору інформації. Такі системи дають можливість отримувати оперативні данні про клієнтів у реальному часі, в той же час досягаючи зниження витрат на проведення досліджень.

Таким чином, розробка та проведення ефективних досліджень клієнтів, які проводять банки, дозволить підвищити ефективність відносин між банками і клієнтами та покращити власні позиції на ринку.

Значним ризиком, який виникає в ході реалізації кредитної політики банку, є ризик неповернення кредитів, наданих банком. Розглянемо наслідки дії чинників, які приводять до зростання кредитних ставок, що у свою чергу зумовлює зростання ризику неповернення кредиту. І навпаки, зниження кредитних ставок може призвести і до зниження кредитного ризику [38].

Припустимо, на ринку кредитів є два типи позичальників: надійні, які повертають кредити, і ненадійні, що використовують позичені кошти для операцій з високим ризиком і не повертають отримані у кредит кошти.

Друга група позичальників (ненадійні) створює додатковий (неправдивий) попит на кредити LD (Lie Demand), збільшуючи сукупний попит TD (Truth Demand). У зв'язку з цим підвищується ціна кредиту як рівноважна точка попиту LD і пропозиції S (Supply).

Якщо відома середня ефективність інвестиційних вкладень (наприклад, для того сектора економіки, у якому банк переважно проводить кредитування), то при зростаючій ставці по кредитам ($k >> \delta$) частка сумлінних позичальників у загальній чисельності клієнтів буде невеликою: серед них будуть лише небагато тих, чия ефективність істотно вища за середню.

Дуже високою виявиться частка ненадійних клієнтів, які готові взяти кредит за будь-яку ціну. У разі, якщо банк знижує ставку відсотка (наприклад, виключаючи повністю чи частково кредитний ризик p) від рівня k, то частка надійних клієнтів зростає, а ризик неповернення кредиту скорочується.

Очевидно, що банк обере ставку $k = \delta$, яка, з одного боку, забезпечує достатній прибуток, і, з іншого боку, відповідає відносно невеликій частці неблагонадійних позичальників. В цьому випадку банк буде знаходитись у стані реальної (справжньої) рівноваги, що визначається істинним попитом TD і пропозицією S (рис. 3.2).

Незважаючи на спрощений характер наведеної моделі рівноваги, яка

враховує ризик неповернення кредиту, вона є важливою для розуміння процесів, що відбуваються у кредитній політиці сучасного банку, а також і у сфері всього банківського бізнесу. Зокрема, значне поширення у кризові періоди отримує таке явище, як навмисне неповернення кредиту, що суттєво заважає розвитку банківської діяльності і в ряді випадків виступало основною причиною банкрутств кредитних організацій.

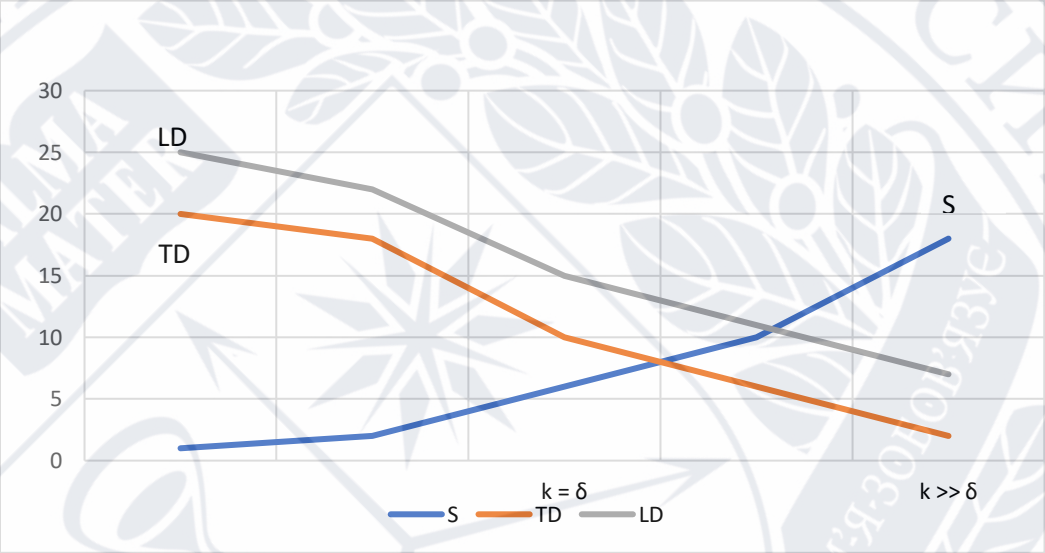

Рисунок 3.2 – Управління кредитною ставкою з урахуванням мінімізації кредитного ризику (LD – хибний попит на кредит, TD – справжній попит на кредит, S – пропозиція кредиту, k – кредитна ставка)

Запропонована модель дозволяє зробити такі висновки:

1) ризик неповернення кредиту не може бути усунений повністю;

2) ризик, що розглядається, може бути зменшений за рахунок зниження рівня концентрації неблагонадійних позичальників у загальній кількості клієнтів;

3) зменшення ризику досягається зниженням ставки банківського відсотка до (чи нижче) рівня середньої ефективності вкладень. У результаті банк знижує свою прибутковість, але водночас зменшує кредитний ризик, ніби перерозподіляючи його між благонадійними позичальниками.

Отримані результати відповідають реальній практиці банківської справи: солідні банки, які працюють із солідними (надійними) клієнтами, характеризуються відносно невисокими кредитними ставками, що враховують

зниження фактичного ризику неповернення кредитів.

Спираючись на вищевикладену інформацію, можна сформувати основні вимоги до кредитної політики будь-якого комерційного банку.

По-перше, кредитна політика має бути актуальною, тобто відповідати існуючій ринковій ситуації. Для цього необхідно її постійно аналізувати та опрацьовувати. Коригування кредитної політики відбувається мінімум щорічно. Перегляд здійснюється як на рівні топ-менеджменту, так і на рівні кредитних фахівців. Це пов'язано з тим, що саме персонал з реалізації кредитних продуктів здійснює свою діяльність з клієнтами з урахуванням розробленої кредитної політики.

Сформована банком кредитна політика не має суперечити чинному законодавству, вимогам НБУ і загальному напряму економічного розвитку. Вона повинна дотримуватися місії та цілей конкретного комерційного банку, його кредитної культури, концепції управління ризиками [39].

Кризові явища, що виникають в реальному секторі, торкаються всієї економіки в цілому і як наслідок банківської системи також. Позначивши особливості та основні проблеми функціонування кредитної політики комерційного банку та зібравши їх у єдину систему, можна визначити основні завдання для їх вирішення, внаслідок цього розробити напрямки підвищення доходності кредитних портфелів.

3.2 Розробка та апробація моделі управління банком інноваційним проєктом позичальника

Економічне зростання в довгостроковому періоді в Україні визначається розвитком інновацій, які в даний час є основним засобом структурної перебудови економіки країни.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах є банківське кредитування, оскільки власних джерел у підприємств недостатньо для реалізації серйозних проектів, а інші джерела (лізинг, кошти інвестиційних фондів, бюджетні кошти) можуть бути менш

ефективними або недоступними.

Для банків, які надають кредити на ведення інноваційної діяльності підприємств, важливим є питання організації кредитного процесу таким чином, щоб забезпечити поверненням суми кредиту та відсотків за ним. З цією метою кожен інноваційний проект потребує серйозного обґрунтування.

На інноваційну діяльність підприємства впливає багато факторів, серед яких можна виділити [44]:

- економічні чинники – недостатність власних коштів для інвестування в інновації, висока вартість нововведень, недостатня фінансову підтримку з боку держави (можливо і відсутність такої підтримки), високий економічний ризик;

- внутрішні чинники – низький інноваційний потенціал підприємств, відсутність персоналу необхідної кваліфікації, недостатність інформації про нові інноваційні технології;

- інші фактори – неможливість отримати прибутки від використання інтелектуальної власності, так як відсутнє законодавче та нормативно-правове регулювання цих процесів, нерозвиненість інноваційної інфраструктури.

Найбільшим стримуючим фактором, на нашу думку, є фактор фінансових ресурсів для забезпечення інноваційної діяльності, серед яких слід зазначити:

- кошти державного бюджету та місцевих бюджетів;

- власні кошти підприємств;

- іноземні інвестиції;

- банківські кредити;

- накопичення домогосподарств.

Банківське кредитування є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності.

Інновації на підприємстві пов’язані з формуванням та реалізацією конкретного інноваційного проєкту. Інноваційний проєкт – це комплекс заходів прогнозно-аналітичного та техніко-економічного характеру, який передбачає розробку концепції та в першу чергу – ресурсного забезпечення проєкту. Інноваційний проект має бути спрямований на визначення основних цілей та

досягнення визначених кінцевих результатів. Він повинен включати оцінку конкурентоспроможності та перспективності результатів проєкту, а також оцінку можливої ефективності інноваційного проєкту.

Інноваційні проєкти як об'єкти інвестицій мають відповідні особливості [44]:

1) необхідність залучати великі обсяги грошових ресурсів;

2) значні терміни реалізації інноваційного проєкту;

3) високий ризик інвестицій;

4) необхідність всебічного вивчення інвестиційного проєкту, урахування інтересів всіх його учасників, чіткий розподіл напрямків діяльності та відповідальності;

5) розробка різних схем фінансування в залежності від видів інновацій, етапів інвестиційного проекту та сфери його реалізації.

Інноваційні проекти відрізняються підвищеним ризиком, що пов'язано з ймовірністю виникнення в ході реалізації проєкту небажаних ситуацій та наслідків.

Фактори ризику підлягають оцінці при розрахунках ефективності проекту, якщо за рівних умов реалізації витрати можуть перевищувати результати проекту.

Серед факторів ризику фінансування інноваційних проектів виділяють [23]:

- ризик неотримання фінансування, необхідного для розробки інноваційного проекту, у зв'язку з відмовою банку виділити грошові ресурси;

- ризик використання самофінансування проекту через нестачу власних коштів;

- ризик використання зовнішніх джерел фінансування через неефективність інноваційного проекту та неповернення отриманих сум.

У роботі запропоновано модель управління банком інноваційним проектом позичальника, яка включає етапи:

1) вибір інноваційного проекту у розвиток підприємства;

2) розрахунок показників ефективності інноваційного проекту;

3) аналіз чутливості інноваційного проекту;

4) обґрунтування банком суми кредитних коштів та процентної ставки для реалізації проекту;

5) визначення банком граничних рівнів характеристик інноваційного проекту;

6) контроль банку над реалізацією проекту.

Інноваційний проект виражає систему взаємопов'язаних цілей та заходів щодо їх досягнення на основі сукупності дослідницьких, виробничих, організаційних, фінансових, маркетингових та інших робіт. Інноваційні проекти можуть стосуватися нових продуктів, технологій, управлінських рішень. Будь-яке інноваційне рішення підлягає оцінці.

Оцінка ефективності інноваційних проєктів проводиться за допомогою статичних та динамічних показників. Одним з основних показників динамічної оцінки є поточна наведена вартість (NPV), що представляє різницю між дисконтованою величиною суми грошових надходжень від реалізації інноваційного проекту та грошовими витратами на його реалізацію (3.6).

$$NPV = \sum_{t=1}^{n} \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0 \qquad (3.6)$$

де CF_t – величина грошових надходжень за період t;

r – норма дисконту;

I_0 – сума кредиту (інвестицій).

Необхідно також відзначити такий показник оцінки інноваційних проєктів, як внутрішня норма доходності (IRR), яка виражає ставку дисконтування, за якої сума дисконтованих значень грошових надходжень від проєкту дорівнює його вартості.

Аналіз чутливості інноваційного проєкту проводиться з метою отримання оцінки зміни результуючої величини, коли відбувається зміна значення факторних показників. При проведенні аналізу чутливості інноваційного

проєкту враховується одночасна зміна лише одного вихідного показника, а інші показники не змінюються і мають постійні значення. Таким чином, можна відмітити певне обмеження використання моделі, так як всі показники практиці взаємопов'язані та здійснюють загальний вплив на результативний показник. Однак аналіз чутливості дозволяє визначити частку впливу кожного фактору та виділити серед всіх факторів найважливіший. Тому при проведенні аналізу чутливості до розгляду беруть параметри, зміна яких більшою мірою впливає на результати інноваційного проекту.

Аналіз чутливості, зазвичай, проводиться щодо показника NPV, щоб визначити, як показник реагує зміну того чи іншого параметру. Для цього показник NPV необхідно представити у вигляді факторної моделі (3.7)

$$NPV = \sum_t \frac{\left(К_ц - (Кз_{змін} + З_{пост})\right) + А}{(1+r)^t} - I_0, \qquad (3.7)$$

де К – обсяг реалізованої продукції у натуральному вираженні;

ц – ціна реалізації одиниці продукції;

$з_{змін}$ – змінні витрати на одиницю продукції;

$З_{пост}$ – постійні витрати;

А – амортизаційні відрахування.

При роботі з моделлю кожен фактор підлягає зміні в режимах -10 %; -5 %; +5 %; +10 %, що дозволяє визначити рівень впливу чинника на показник NPV.

Розглянемо приклад інноваційного проекту із придбання підприємством-клієнтом банку технологічної лінії.

Проект розрахований на 4 роки. Для проекту банк може виділити підприємству кредит у сумі 5,5 млн грн. за ставкою 22 %. річних. На новій технологічній лінії підприємство планує випускати 3000 шт. виробів у рік за ціною 0,75 тис. грн. за виріб. Змінні витрати становлять 0,64 тис. грн. на виріб, сума постійних витрат на весь випуск – 2,0 млн грн.

Амортизацію планується нараховувати прискореним методом.

Значення NPV при даних характеристиках проекту становить 305,19 тис.

грн.

Аналіз показників виявив незначний вплив постійних витрат та амортизації на NPV. Результати аналізу за іншими показниками представлені у таблиці 3.1

Аналіз чутливості виявив найбільший вплив на показники NPV ставки по кредиту та ціни на одиницю продукції. У меншому ступені на результати інноваційного проєкту впливає об’єм випуску продукції.

Таблиця 3.1 – Оцінка чутливості показників інноваційного проєкта відносно NPV

Показники	NPV при зниженні і зростанні показників, тис грн			
	-10	-5	+5	+10
1. Сума кредиту	855,19	580,19	30,19	-244,80
2. Процентна ставка	1 911,51	1 027,19	-291,96	-791,66
3. Об’єм випуску	222,90	264,05	346,34	387,48
4. Ціна одиниці товару	-255,87	24,66	585,73	866,26
5. Змінні витрати на одиницю продукції	783,97	544,58	65,80	-173,58

Проведений аналіз дозволяє встановити порогові рівні показників проєкту, що відображено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Порогові рівні характеристик інноваційного проєкту

Показники	Проєктне значення показника	Порогове значення показника
1. Сума кредиту, тис. грн	5 500	5 800
2. Процентна ставка, %	22	25
3. Об’єм випуску, шт.	3 000	1 900
4. Ціна одиниці товару, грн	0,75	0,71
5. Змінні витрати на одиницю продукції, грн	0,64	0,68

Щоб уникнути кредитного ризику, банк не повинен видавати позичальнику кредит, що перевищує 58 млн грн., а ставка кредиту при сумі 55

млн грн не повинна перевищувати 25 %.

При цьому банк спільно з підприємством має здійснювати постійний моніторинг показників інноваційного проєкту, щоб не допустити перевищення граничних рівнів показників.

3.3 Вдосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку на основі впровадження нових технологій кредитування

Результати проведеного дослідження дозволяють оцінити можливості тих істотних змін у процесі кредитування, впровадження нових технологій кредитування, які б вважатися інноваціями, здатними створювати нові потреби у кредиті чи задовольняти наявні потреби ефективнішим способом.

Кредитна угода за визначенням проста: кредитор на зворотній основі відчужує кошти, проте процедури та інструменти реалізації угоди можуть бути багатоваріантними. Комбінація та послідовність різних варіацій у здійсненні процедур на кожній стадії кредитного процесу задає технологію та визначає одержуваний на виході кредитний продукт.

Через викликані пандемією та широкомасштабним вторгненням росії перебоїв в економічній діяльності зменшилася цінність історій кредитування та погашення кредитів, відомості про які наводяться у традиційних кредитних досьє позичальників. Водночас дедалі очевидніше стає значимість альтернативних даних: відомості про купівлю, доход, продаж, замовлення, майно, оплату рахунків, податки, судові протоколи, профілі в соціальних мережах і т. д. Стають корисними показниками здатності або бажання позичальника повертати кредити. В умовах прискорення цифровізації стає все простіше отримати такі дані у постачальників фінансових послуг, операторів мереж мобільного зв’язку та в інших підприємствах комунального обслуговування, у звичайних компаніях, на онлайнових платформах та в органах влади. Встановлено, що такі дані у поєднанні з переглянутими кредитними моделями, у яких вони враховуються, є ефективним засобом визначення кредитоспроможності [31].

Дизайн кредитного продукту може підвищити прозорість, як і сприяти вдосконаленню здійснення права регресу у разі не платежу. Так, наприклад, банківські кредитні продукти, розраховані на короткий термін кредитування, забезпечують обмеження ризику за рахунок скорочення суми позики та тривалості виплат за ним до термінів, щодо яких кредитор має достатнє уявлення. Ще один варіант, якій можуть використовувати банки – нетрадиційні форми заставного забезпечення, наприклад, рухоме майно або майбутні грошові потоки, щоб надавати послуги позичальникам, які не мають традиційного заставного забезпечення або вартість заставного забезпечення яких стала неочевидною.

Ще одним способом підвищення прозорості та можливості здійснення права регресу є контекстуально обумовлене фінансування. Фінансування оборотного капіталу, що здійснюється всередині виробничо-збутового ланцюжка або включене до складу комплексу комерційних операцій, дозволяє пов'язувати кредити з існуючими комерційними взаєминами, а також з основною економічною діяльністю клієнта та супутніми даними.

«Вбудоване» фінансування здійснюється сьогодні у сферах електронної торгівлі, логістики та на платформах з управління товарно-матеріальним забезпеченням. Один із прикладів – це фінансування малих та середніх підприємств, які здійснюють продаж через платформи електронної торгівлі; надані такими платформами дані про структуру продажів компанії, її інвентарні запаси та показники задоволеності клієнтів використовуються при прийнятті рішень про надання кредитів [19].

Ще один приклад – це електронні логістичні платформи, що надають водіям вантажівок оборотний капітал до початку рейсу на підставі даних про доставки, здійснені цією вантажівкою, та про очікувані доходи водія. «Вбудоване» фінансування може скорочувати вартість кредитів за рахунок підвищення ефективності процесу їх обробки та здійснення права регресу, передбачаючи, наприклад, автоматичний напрямок через платформу частини прибутку позичальника на виплати за позикою.

Страхування від збитків може сприяти відновленню зростання кредитування у ситуації, коли забезпечити достатнє підвищення прозорості та здійснення права регресу за допомогою описаних вище інноваційних рішень неможливо. Завдяки гарантіям кредитів кредитори отримують можливість здійснювати право регресу щодо гаранта при неплатоспроможності позичальника.

Уряди, банки розвитку чи донори можуть пропонувати такі інструменти, щоб сприяти кредитуванню у пріоритетних сегментах, де спостерігаються збої ринкових механізмів фінансування, наприклад, у сфері бізнесу. У міру поліпшення економічних умов гаранти та їхні партнери-кредитори можуть поступово обмежувати коло тих, що мають право на участь у цих програмах, тими галузями або сегментами споживачів, які, як і раніше, найбільш потребують допомоги, а програми гарантій можна коригувати для пом'якшення ризиків, пов'язаних із залученням більш довгострокових інвестицій з метою вирішення таких пріоритетних завдань, як створення робочих місць та фінансування видів діяльності, що відрізняються низьким рівнем викидів вуглецю.

В останні роки банки стали приділяти більше уваги новим технологіям, активно розвиваючи та автоматизуючи нові для себе напрямки діяльності [20]:

– використовують соціальні мережі для скорингу клієнтів;

– поглиблюють автоматизацію процесів прийняття рішень з використанням складних багатоступінчастих алгоритмів («умовний» штучний інтелект), що дозволяє знизити собівартість обслуговування клієнтів у кол-центрах, зменшити кількість операторів та організувати онлайн-кредитування;

– перетворюють банки на сервісні компанії, де фінансові послуги є основними, але не єдиними: активно пропонуються бухгалтерські, податкові, страхові, юридичні, телекомунікаційні, документарні, туристичні, брокерські, державні та інші послуги;

– надають послуги та продукти малому бізнесу та індивідуальним підприємцям;

– розвивають онлайн-кредитування: незабезпечене споживче кредитування фізичних та юридичних осіб у частині малого бізнесу та індивідуального підприємництва;

– надають інвестиційні послуги фізичним особам – пропонують структурні продукти, облігації, індивідуальні інвестиційні рахунки, брокерські послуги.

Розглянемо ключові компоненти цифрової моделі банківського обслуговування клієнтів банку (рис. 3.3).

Розвиток кредитних операцій банку припускає новий підхід у сфері створення цифрових каналів комунікації з клієнтами для реалізації технологічних банківських кредитних продуктів у режимі онлайн на основі використання технологій машинного навчання, системи штучного інтелекту, технології великих даних, Інтернету речей, технологій віртуальної та доповненої дійсності. Модель сучасного банку направлена на об'єднання інформації, аналіз інформації на поточну і майбутню перспективи, формування бази даних і пропозиція інноваційних банківських продуктів.

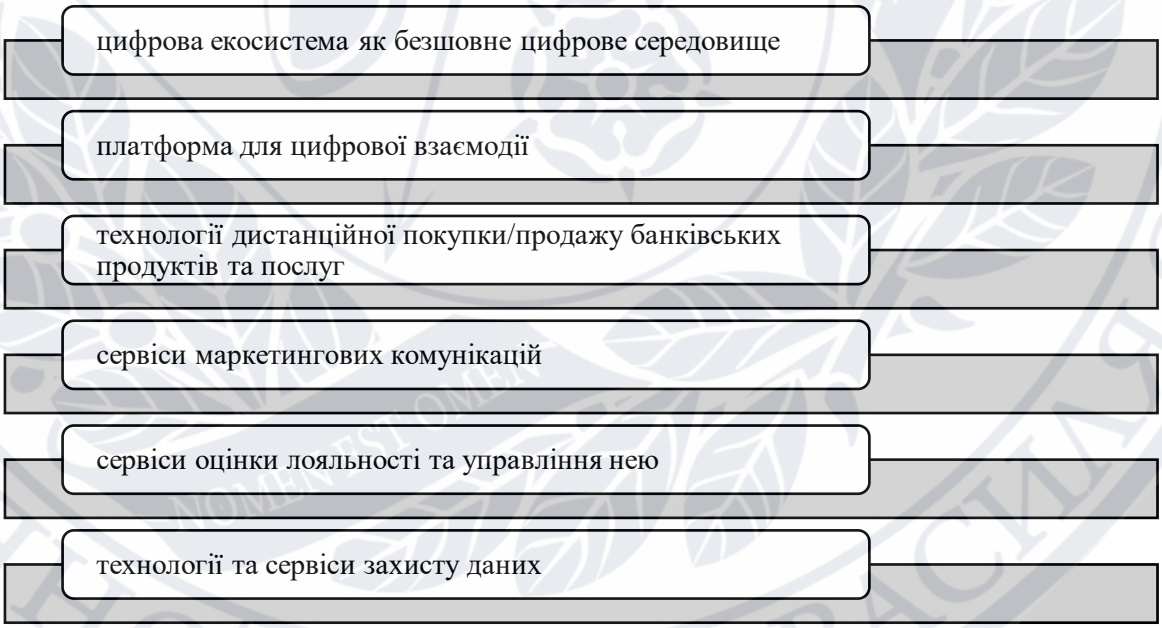

Рисунок 3.3 – Компоненти цифрової моделі банківського обслуговування клієнтів банку

Джерело: складено автором на основі [47,48].

У прагненні до збільшення прибутку та підвищення конкурентоспроможності банки все частіше застосовують інноваційні

технології, забезпечуючи безперервний зв'язок із клієнтом за допомогою різних інтегрованих каналів комунікації.

Банки стають свого роду IT-компаніями, що вкладають мільйони доларів у діджиталізацію. У процесі безперервної технологічної еволюції звичні бізнес-моделі в банках змінюються, з'являються нові – цифрові, що базуються на використанні різних баз даних, CRM, BPM, аналітики та скорингових моделей. Банки усвідомлюють, що вони мають бути готовими надавати послуги в режимі реального часу, а самі послуги мають стати частиною повсякденного життя клієнтів.

Для тих груп клієнтів, яким зручніше отримати послуги на віддаленій основі, розвиток віддаленого банківського обслуговування дозволяє надавати практично повний спектр банківських послуг.

Основні переваги дистанційного банківського обслуговування для клієнтів [41]:

- зручність використання (у будь-якому місці та з будь-якого пристрою);
- вигідність – вартість онлайн-послуг мала або відсутня; тарифи за онлайн-операціями, каналами дистанційного банківського обслуговування невеликі;
- можливість оперативної оплати;
- доступність у будь-якому місці та у будь-який час, різноманітність каналів надання послуг (багато банків підтримують та розвивають різні види та канали дистанційного банківського обслуговування).

Для банку використання систем дистанційного банківського обслуговування також вигідно, оскільки дозволяє знизити операційні ризики, підвищити швидкість і якість обслуговування клієнтів, оптимізувати витрати на персонал.

Інновації у фінансовій сфері можуть сприяти відповідальному доступу до фінансування, однак запровадження інноваційних фінансових рішень без належного контролю може призвести до виникнення ризиків для споживачів, а також для стабільності та цілісності фінансової системи. Уряди та регуляторні органи повинні модернізувати свої стратегічні концепції з метою підтримки

балансу між суперечливими один одному необхідністю стимулювати відповідальне впровадження інновацій, з одного боку, та необхідністю забезпечувати захист прав споживачів, стабільність та цілісність фінансового сектору, з іншого.

Необхідно, щоб оновлені підходи до нормативного регулювання та нагляду забезпечували визнання нових постачальників послуг та надання їм доступу на ринок; впровадження нових продуктів та інновацій у галузі використання даних та аналітики; підвищення рівня фінансової грамотності та вдосконалення політики захисту прав споживачів та правил, що визначають, які послуги можуть і не можуть пропонувати постачальники фінансових послуг, а також створення умов для співробітництва між регуляторними органами та органами державної влади, які здійснюють нагляд за різними аспектами цифрових та «вбудованих» фінансів, а також за конкуренцією та поведінкою на ринку, з метою запобігання виникненню регуляторних прогалин «на стику» відомств із сферами відповідальності, що перетинаються.

Необхідно, щоб заходи політики сприяли модернізації фінансової інфраструктури з метою зміцнення операційної стійкості та розширення операційного доступу, включаючи як «матеріальну» інфраструктуру, пов’язану з мережами електрозв’язку, платіжними мережами, центрами обробки даних, кредитними бюро та реєстрами заставного майна, так і «нематеріальну». інфраструктуру, пов’язану з заходами політики та процедурами, що визначають стандарти, порядок надання доступу та правила взаємодії.

Ці заходи державної політики, які здійснюються з метою підтримки цифрових перетворень, можуть сприяти формуванню більш стійкого, інноваційного та інклюзивного фінансового сектора.

Висновки до розділу 3

Для досягнення стабільно позитивних результатів діяльності банку необхідно розробляти і здійснювати збалансовану кредитну політику. В ході дослідження було розроблено концепцію удосконалення механізму формування

та реалізації кредитної політики комерційного банку.

В рамках концепції виділено методи і моделі удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку: оптимізаційна модель диверсифікації кредитного портфеля; методи банківського маркетингу; модель рівноваги, що враховує ризик неповернення кредиту; модель управління банком інноваційним проектом позичальника.

У роботі розроблено та апробовано модель управління банком інноваційним проектом позичальника, яка включає етапи: вибір інноваційного проекту у розвиток підприємства; розрахунок показників ефективності інноваційного проекту; аналіз чутливості інноваційного проекту; обґрунтування банком суми кредитних коштів та процентної ставки для реалізації проекту; визначення банком граничних рівнів характеристик інноваційного проекту; контроль банку над реалізацією проекту.

Аналіз показників виявив незначний вплив постійних витрат та амортизації на NPV. Найбільший вплив на показники NPV здійснюють такі показники, як ставки по кредиту та ціни на одиницю продукції. У меншому ступені на результати інноваційного проєкту впливає об’єм випуску продукції.

В останні роки банки стали приділяти більше уваги новим технологіям, активно розвиваючи та автоматизуючи нові для себе напрямки діяльності: використовують соціальні мережі для скорингу клієнтів; поглиблюють автоматизацію процесів прийняття рішень; перетворюють банки на сервісні компанії, де фінансові послуги є основними, але не єдиними; надають послуги та продукти малому бізнесу та індивідуальним підприємцям; розвивають онлайн-кредитування. У роботі розглянуто ключові компоненти цифрової моделі банківського обслуговування клієнтів банку.

ВИСНОВКИ

Формування та реалізація кредитної політики є актуальною проблемою діяльності комерційного банку в умовах невизначеності. На основі проведеного дослідження можемо зробити висновки на теоретичному, методичному та практичному рівнях:

- визначено економічну сутність кредитної політики комерційного банку як сукупності різного типу положень – цілі, вимоги, очікування, а також принципи, вказівки, поради та рекомендації щодо кредитної діяльності банку, що визначають поведінку співробітників банку під час надання кредитів та діяльність, пов'язану з їх обслуговуванням, спрямовану на формування передбачуваного кредитного портфеля банку з прийнятним рівнем ризику;

- досліджено методологічні засади формування та реалізації кредитної політики комерційного банку. Банк визначає основні завдання кредитної діяльності, методи їх реалізації, а також розробляє порядок і принципи організації кредитного процесу. Ефективна організація процесу кредитування залежить від правильності його формування, при цьому окремі етапи процесу кредитування характеризують особливості взаємодії як із внутрішнім, так і зовнішнім середовищем банку;

- проведено аналіз основних тенденцій формування та реалізації кредитної політики комерційних банків України, який показав, що з 2018 р. по 2021 р. обсяги банківського кредитування в Україні загалом зростали, однак у 2022 р. та за три квартали 2023 р. спостерігається скорочення кредитування. Аналіз структури кредитів, наданих фізичним особам, показав, що фізичні особи переважно користуються короткостроковими кредитами до 1 року, кредитами від 2 до 5 років, іпотечними кредитами та автокредитами. Важливим показником діяльності банків є частка непрацюючих кредитів (безнадійні до повернення кредити), яка протягом 2022 р. зросла, що потребує покращення роботи банків з такими кредитами;

- проведено аналіз кредитної політики банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк» за 2020–2022 рр., який показав, що в банку збільшилася частка простроченої заборгованості, особливо за споживчими кредитами фізичним особам та відбулося зниження прибутковості кредитних операцій. Виявлені тенденції свідчать про те, що банк оперативно реагує на збільшення простроченої заборгованості шляхом підвищення частки резервів на можливі втрати за позиками, що в свою чергу призводить до зниження рівня прибутку;

- для оцінки ефективності кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк» було розраховано показники доходності кредитного портфеля та ризику кредитного портфеля. З проведених розрахунків можна зробити висновок, що банк проводить достатньо ефективну кредитну політику. Незважаючи на те, що значення коефіцієнту доходності кредитних операцій недостатньо велике, показник частки процентних доходів показує, що для банка кредитні операції є основним напрямком отримання доходів. Також можливо зробити висновок, що банк має достатньо високе значення покриття кредитного портфелю власним капіталом. Коефіцієнт використання залучених коштів у кредитному портфелі має тенденцію зниження, що є позитивним моментом, так як свідчить про достатню якість кредитного портфеля;

- розроблено концепцію удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики АТ КБ «ПриватБанк», яка заснована на використанні наступних методів і моделей удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку: оптимізаційна модель диверсифікації кредитного портфеля; методи банківського маркетингу; модель рівноваги, що враховує ризик неповернення кредиту; модель управління банком інноваційним проектом позичальника;

- розроблено та апробовано модель управління банком інноваційним проектом позичальника, яка складається з відповідних етапів починаючи від вибору інноваційного проекту до контролю банку над реалізацією проекту. Аналіз показників моделі виявив незначний вплив постійних витрат та амортизації на показники NPV. Найбільший вплив на показники NPV

здійснюють такі показники, як ставки по кредиту та ціни на одиницю продукції. У меншому ступені на результати інноваційного проєкту впливає об’єм випуску продукції;

- запропоновано напрямки вдосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики комерційного банку на основі впровадження нових технологій кредитування: використання альтернативних даних для визначення кредитоспроможності позичальника, нетрадиційні форми заставного забезпечення, контекстуально обумовлене фінансування. У роботі розглянуто ключові компоненти цифрової моделі банківського обслуговування клієнтів банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е. Кредитна політика банківських установ: стратегічні аспекти та ризики. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 956-961.

2. Антіпова Н. А. Вдосконалення ефективності кредитної політики банку як однієї з передумов конкурентоспроможності економіки. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ (дата звернення 1.09.2023)

3. Балянт Г. Р., Галіцейська Ю. М. Теоретичні та практичні аспекти розроблення та реалізації кредитної політики банків. *Економіка і суспільство*. №11. 2017. С. 401–406.

4. Бикова О. В., Марченко О. В. Оцінка ефективності кредитної політики банку. *Молодий вчений.* 2017. № 3. С. 586–589. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/136.pdf. (дата звернення 03.11.2023)

5. Бурлаєнко Т. І. Особливості управління кредитним портфелем банку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 744–748.

6. Владичин У. В. Банківське кредитування. Київ: Атика, 2018. 648 с.

7. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник. Київ: Знання, 2008. 564 с.

8. Волкова Н. І. Модель оцінювання ризику кредитного портфеля банку. Економіка і регіон. 2015. № 1. С. 11–17.

9. Волкова Н. І., Кункель А.О. Тенденції та особливості кредитної діяльності вітчизняних банків на сучасному етапі розвитку економіки. *Економіка і організація управління.* № 1 (29), 2018. С. 52–63.

10. Гергель А. Напрями аналізу якості кредитного портфеля банку. Управління розвитком. Харків: ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 2014. С. 92–94.

11. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01. Київ: Київський національний економічний ун-т, 2014. 25 с.

12. Дрьомова У. В. Проблемні аспекти формування та оцінки потенціалу розвитку банківського довгострокового кредитування. С. 105–109. URL: biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/…/1/4.%20Dremova.pdf (дата звернення 29.09.2023).

13. Єрмакова Ю. Визначення впливу факторів на якість кредитної політики банку. *Управління розвитком.* 2014. № 15. С. 59–61.

14. Затворницький К.С. Критерії оцінки якості кредитного портфеля банку. *Фінансовий простір*. 2018. № 4. С. 99–108.

15. Зінченко О. А., Бондаренко Л. А. Приватбанк на кредитному ринку України. *Ефективна економіка.* 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7248 (дата звернення: 20.10.2023)

16. Золотарьова О., Півняк Ю., Мартиненко П. Концепція кредитної політики комерційного банку та можливості підвищення її ефективності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9. Ч. 2. С. 108–112.

17. Карпчук Л. А. Оцінка механізму управління кредитним портфелем комерційних банків України в сучасних умовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2016. № 3 (31). С. 21–26.

18. Ковальова, О., Іоргачова, М. Кредитна політика комерційного банку в умовах невизначеності економічного середовища. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021, 5(40), 65–75.

19. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / за ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. 217 с.

20. Лисенок О. В. Формування стратегії та політики управління кредитними операціями банків. *Вісник ЖДТУ*. 2016. № 1 (75). С. 185−190.

21. Любар О. О. Кредитна політика банків: види та моделі. *Вісник університету Банківської справи Національного банку України*. 2010. № 3 (9). С. 183–185.

22. Макаренко Ю. П., Самойлова Д. О. Теоретичні аспекти управління кредитним портфелем банківської установи. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 87–91.

23. Меренкова О. В. Інноваційні технології банківської діяльності як елемент сучасного економічного мислення. *Сучасна картина світу*. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2016. С. 186–194.

24. Островська Н. Л. Роль кредитної політики в оцінці ефективності кредитної діяльності банку. Проблеми системного підходу в економіці. 2012. №:4. URL:http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_4/Ostrovska_412.htm.

25. Островська Н. Л. Теоретичні та практичні аспекти організації моніторингу кредитної політики банку. *Ефективна економіка*. 2013. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2349 (дата звернення: 20.11.2023)

26. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/index. (дата звернення: 15.10.2023)

27. Петрушко Я. Р. Кредитна діяльність банку та основні етапи її організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Випуск 20, частина 2. 2018. С. 166–170.

28. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні: Закон України від 27.07.2022 р. № 2459-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text (дата звернення: 02.11.2023).

29. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Закон України від 30.06.2016 № 351. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text. (дата звернення: 12.11.2023).

30. Радова Н. В., Гаркуша Ю. О. Методи та інструменти управління кредитним ризиком у банках. *Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики».* 2018. № 26. С. 64–71.

31. Рогожнікова Н. В. Основні тенденції та особливості кредитної політики комерційних банків. *Вісник університету банківської справи Національного банку України.* 2013. № 2(17). С. 45–49.

32. Росола У. В., Щока Н. І., Ярмолюк М. С. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2018. Випуск 1(9). С. 181–188.

33. Русіна Ю. О., Ковтун М.В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку. *Економіка. Управління. Інновації.* 2014. № 1(11). URL: http://www.eui_2014_1_52%20(4).pdf. (дата звернення 29.10.2023)

34. Сайт асоціації українських банків. URL: http://aub.org.ua/ (дата звернення 5.09.2023)

35. Світ енциклопедії: Кредитна політика. URL: http://gx3000.ru/finansovasistema/kreditna-politika-banku.html (дата звернення 3.11.2023)

36. Семенча І. Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи подолання. *Ефективна економіка.* 2014. № 6. С. 45–49

37. Солоділова К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 844–847.

38. Степаненко С. В., Римар О. Г., Гулюк О. І. Методи вдосконалення управління кредитним портфелем банку в сучасних умовах. *Ефективна економіка.* 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8758 (дата звернення: 20.12.2023).

39. Тисячна Ю. С. Методичні підходи до оцінки якості кредитного портфеля банку. *Проблеми економіки.* № 1, 2014. С. 278–283.

40. Торяник Ж. І., Антимоник К. В. Нові тенденції банківського маркетингу: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України.* 2016. № 1. URL: irbisnbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe (дата звернення 29.10.2023)

41. Черкашина К. Перспективи запровадження нових кредитних продуктів в Україні. *Інноваційна економіка.* 2015. №5. С.168–172.

42. Табенська Ю. В. Аналіз та оцінка якості кредитного портфелю банку. *Молодий вчений*. 2018. № 8 (2). С. 397–399.

43. Ткаченко М. М., Глущенко О. В. Сучасні тенденції розвитку банківських інновацій. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 1. С. 5–15.

44. Тульчинська С. О. Функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного процесу. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 1 (6). С. 98–106.

45. Філіна Ф. Банк майбутнього: без черг, без людей, без співробітників. Інновації. URL: http://i.rbc. ru/publication/analytic/bank_budushchego_ bez_ocheredejbez_lyudejbez. (дата звернення: 16.10.2023)

46. Фінансова звітність АТ КБ ПриватБанк. URL: https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost/ (дата звернення: 16.11.2023)

47. Drobyazko A. Paradigm of the Development of Banking Infrastructure of Ukraine / Anatoliy Drobyazko, Andrii Krysovatyy, Viktor Fedosov // Journal of Global Economy Review. Volume 1. № 4, 2015. pp. 4–14.

48. Rak-Młynarska E., Łapinska H. Polityka kredytowa banków a pasywnosc kredytowa przedsiebiorców w gospodarce pokryzysowej. *Zeszyty Naukowe WSFiP*. № 4. 2015. pp. 29–44.

49. Wszelaki A. Obszary polityki kredytowej kształtujące równowagę finansową banku -wybrane problemy. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*. № 64 (1). 2013. pp. 531–539.

50. Rachuba, J., Skała, D. Struktura akcjonariatu a polityka kredytowa w bankach Europy Centralnej. Finanse, *Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, № 82 (2). 2016. pp. 713–721.